

Міхась Кенька: Пераклады расказаў

Анатацыя. Прапаную чытачам часопіса падборку навел – апавяданняў, якія вызначаюцца кароткасцю, напружаным сюжэтам, паглыбленым псіхалагізмам і нечаканай развязкай. Аўтары – Марыё Бенедэці (1920-2009) – уругвайскі пісьменнік, Гайто Газданаў (1903-1971) – рускі пісьменнік-эмігрант, Віктар Пронін (1938-2023) – рускі пісьменнік, Дзіна Рубіна (нар 1953) – руская пісьменніца, Генрык Сянкевіч (1846-1916) – польскі пісьменнік, лаўрэат Нобелеўскай прэміі 1905 года.

- Марыё Бенедэці **“Чырвоная філіжанка”** (Mario Benedetti: Los pocillos, з рускай)
- Гайто Газданаў **“Лёс Саламеі”** (Гайто Газданов: Судьба Саломеи, з рускай)
- Віктар Пронін **“Нешта ды будзе...”** (Пронин В. А.: Что-то будет..., з рускай)
- Дзіна Рубіна **“Абсяг асляпляльнага святла”** (Рубина Д. И.: Область слепящего света – з рускай)
- Генрык Сянкевіч **“Дазорца маяка”** (Henryk Sienkiewicz: Latarnik, з польскай)

Марыё Бенедэці “Чырвоная філіжанка” (пераклад Міхася Кенькі)

Філіжанак было шэсць: дзве чырвоныя, дзве чорныя, дзве зялёныя. Усе замежныя, прыгожай мадэрновай формы, трывалыя. Іх калісьці падаравала Мар’яне Энрыкета на дзень народзін. Філіжанкі рознага колеру яны кожны раз ставілі на такія ж рознакаляровыя сподачкі. Гэта стала традыцыяй.

– Чырвонае з чорным – гэта так эфектна! – захоплена ўсклікала Энрыкет. Але з часам Мар’яне гэта перастала падабацца, і яна неўпрыкмет перастаўляла філіжанкі ў сподкі адпаведнага колеру.

– Кава заварылася. Можна падаваць? – спытала Мар’яна ў мужа, але глядзела яна не на яго, а на ягонага брата. Той кінуў галавой, нічога не сказаў. Замест яго адказаў муж, Хасэ Клаўдыё:

– Не спяшайся. Давай крыху счакаем. Хачу дакурыць цыгарэту.

Мар’яна перавяла позірк на Хасэ Клаўдыё і падумала ўжо ў тысячны раз, што ягоныя вочы не падобныя на вочы сляпога.

Рука Хасэ Клаўдыё намацвала канапу.

– Што ты шукаеш? – спытала яна.

– Запальнічку.

– Яна з правага боку ад цябе.

Рука падалася ў другі бок і знайшла запальнічку. Вялікім пальцам, які дрыжаў ад пастаянных пошукаў, ён некалькі разоў крутануў колца, але полымя не паявілася. Левая рука з даўно выверанай адлегласці марна спрабавала ўлавіць цяпло ад полымя.

Альберта прыйшоў на дапамогу, дастаў пачак запалак, паднёс адну з іх да цыгарэты.

– Чаму ты яе не выкінеш? – спытаў ён з усмешкай, пра якую сляпы мог толькі здагадацца, як і пра ўсе іншыя ўсмешкі, па інтанацыі.

– Таму што яна мне дарагая. Гэта падарунак Марыяны.

Мар’яна раскрыла рот і правяла кончыкам языка па вуснах. Гэта дапамагала ёй, як дапамагала і шмат што іншае, успомніць мінулае. У сакавіку 1953 года яму споўнілася 35 гадоў, тады ён яшчэ бачыў. Яны абедалі ў доме бацькоў Хасэ Клаўдыё, у Пунта-Горда, елі рыс з мідыямі, а потым пайшлі гуляць па пляжы. Ён абняў яе за плечы, і яна ўжо не адчувала сябе такой безабароннай. Магчыма яна была тады нават шчаслівай, ва ўсякім разе, гэта было вельмі падобна на шчасце. Яны вярнуліся ў хату, і ён пацалаваў яе, павольна, марудліва, як цалаваў заўсёды. Яны абнавілі купленую ў гэты дзень запальнічку і разам выкурылі адну цыгарэту. Цяпер запальнічка ўжо не працуе. Яна не вельмі верыла ў прыкметы, але што яшчэ захавалася з тых часоў?

– У гэтым месяцы ты зноў не хадзіў да ўрача, – прамовіў Альберта.

– Не хадзіў.

– Хочаш, я скажу табе шчыра?

– Давай.

– Мне здаецца, ты паводзіш сябе проста недарэчна.

– А навошта мне да яго хадзіць? Толькі для таго, каб зноў пачуць, што я здаровы як бык, што мая печань функцыянуе выдатна, сэрца працуе нармальна, а страўнік - цудоўна? Дзеля гэтага я павінен ісці? Мне ўжо абрыдла маё выдатнае здароўе без зроку.

У свой час, відушчы Хасэ Клаўдыё не ўмеў знешне праяўляць свае пачуцці, але Мар'яна не забылася, якім быў яго твар раней, да таго як набыў гэты выраз напружанасці і затоенай крыўды. У іх жыцці з Хасэ Клаўдыё былі добрыя хвіліны, яна не магла і не жадала хаваць гэта. Але калі адбылося няшчасце, ён не захацеў прыняць яе падтрымку, не захацеў шукаць у яе прытулку. Увесь яго гонар засяродзіўся ў гэтым жahlівым упартым маўчанні, якое не парушалася нават тады, калі ён штосьці гаварыў. Хасэ Клаўдыё перастаў гаварыць пра сябе.

– І ўсё ж табе трэба было б пайсці да ўрача, — падтрымала Марыяна. - Успомні, што табе казаў Менендэс.

– Як не памятаць: “Для Вас Не Усё Страчана”. Ах так, яшчэ адна знакамітая фраза: "Навука Не Верыць У Цуды". Я таксама не веру.

– А чаму ты не спадзяешся? Гэта ж так уласціва людзям.

– На самай справе?

Цыгарэта дымілася ў яго ў куце рота. Хасэ Клаўдыё унурыўся ў свае думкі. А Мар'яна была не з тых, хто дапамагае, проста дапамагае. Яе тактоўна трэба было навесці на гэта. Такая ўжо была Мар'яна. Праўда, зрабіць гэта было б няцяжка: яна лёгка паддавалася на ўгаворы. Вядома, страціць зрок – гэта няшчасце, але ж не самае вялікае. Значна страшней было тое, што ён усяляк, як толькі мог, імкнуўся ўнікаць дапамогі Мар'яны. Пагарджаў яе апекай. А яна хацела б апекавацца ім – ад усяго сэрца, ласкава, спагадліва. Але гэта было раней. Цяпер – не. Паступова ўсё змянілася. Спачатку знікла пяшчота. Клопат, увага, падтрымка, якія раней былі прасякнуты ласкай, зараз сталі механічнымі. Без усялякага сумнення, яна заставалася клапатлівай і ўважлівай, але гэта больш не цешыла яе. Потым з'явіўся страх выклікаць хоцьбы маленькую спрэчку. Хасэ Клаўдыё стаў агрэсіўным, ён заўсёды гатовы быў параніць словам, сказаць што-небудзь крыўднае, праявіць жорсткую няўступлівасць. Калі менш за ўсё можна было гэтага чакаць, ён раптам пачынаў сыпаць вытанчана трапнымі абразамі, якія краналіся самай глыбіні яе душы, з'едлівымі заўвагамі, якія палілі як агонь. І ўсё быццам здалёк, быццам схаваўшыся за сцяной сваёй слепаты, якая агароджвала яго ад прыкрай дурасці іншых.

Альберта падняўся з канапы і падышоў да акна.

– Якая брыдкая восень, - сказаў ён. – Бачыш? – пытанне было да Мар'яны.

Але адказаў Хасэ Клаўдыё:

– Не. Паглядзі ты за мяне.

Альберта зірнуў на Мар'яну. Яны моўчкі ўсміхнуліся адно аднаму. Не зважалі, што Хасэ Клаўдыё стаіць побач.

Мар'яна ведала, што зараз яна папрыгажэла. Яна заўсёды прыгажэла, калі глядзела на Альберта. Ён сказаў ёй гэта ўпершыню ў мінулым годзе, увечары дваццаць трэцяга красавіка, роўна год і восем дзён таму, пасля таго як Хасэ Клаўдыё са злосцю накрычаў на яе і яна плакала, прыгнечаная, бездапаможная, плакала доўга, пакуль не адчула побач з сабой плячо Альберта, не адчула, што яе зразумелі, і супакоілася. Адкуль у Альберта гэтая здольнасць разумець? Яна размаўляла з ім ці проста на яго глядзела, і ёй адразу рабілася лягчэй. “Дзякуй”, – сказала яна яму тады. Але і сёння ўдзячнасць паднімалася прама з яе сэрца, не абцяжараная карыслівымі думкамі. Спачатку каханне да Альберта была хутчэй падзякай. Але гэта – яна ясна бачыла – не прыніжала яго. Для яе кахаць заўсёды азначала ў нейкай ступені быць удзячнай камусьці і ў нейкай – выклікаць гэтае пачуццё ў каханага. У лепшыя часы яна была ўдзячная Хасэ Клаўдыё за тое, што ён, такі бліскучы, разумны, прадбачлівы, спыніў свой выбар на ёй, такой непрыкметнай. Але пацярпела няўдачу, разлічваючы на яго падзяку нават у такім недарэчна спрыяльным выпадку, калі ён, здавалася, павінен быў асабліва ў ёй мець патрэбу. Альберта яна была ўдзячная за першы парыў, за бескарысліваю дапамогу, якая ратавала яе ад уласнага бязладдзя ў душы і, галоўнае, дапамагала быць моцнай. Але і ён адчуваў яе падзяку, у гэтым яна не сумнявалася. Няхай у Альберта быў роўны характар, няхай ён паважаў брата, няхай больш за ўсё на свеце даражыў сваім спакоем, але перш за ўсё ён быў адзінокім. Доўгія гады Мар'яна і Альберта падтрымлівалі адносіны, дзе пяшчота была толькі павярхоўнай, і з інстынктыўным разважлівасцю не ішлі далей роднаснай фамільярнасці; толькі зрэдку можна было ўлавіць намёк на іх глыбейшыя пачуцці. Магчыма, Альберта крыху зайздросціў шчасцю брата, якому добразычлівы лёс паслаў жанчыну, на яго погляд, зусім чароўную. Зусім нядаўна Альберта прызнаўся Мар'яне, што, мяркуючы па ўсім, ягонаму халастому жыццю нішто не пагражае, бо ні адна прэтэндэнтка не вытрымлівае нявыгяднага для сябе параўнання з ёю.

– Учора прыходзіў Трэльес, – працягваў Хасэ Клаўдыё. – Праславуты візіт ветлівасці, якім персанал фабрыкі ашчасліўлівае мяне раз у тры месяцы. Уяўляю, як яны кідаюць жэрабя і той, хто прайграў, адпраўляецца да мяне, праклінаючы свой лёс.

– Але, можа, яны цябе сапраўды паважаюць, – сказаў Альберта, – у іх застаўся добры ўспамін аб тым часе, калі ты кіраваў імі, і яны на самой справе турбуюцца пра тваё здароўе. Не заўсёды людзі такія нізкія, як табе здаецца з некаторых часоў.

– Вельмі цікава! Кожны дзень даведваешся што-небудзь новае.

За ўсмешкай пачулася кароткае чмыханне, падкрэслена іранічнае. Звярнуўшыся да Альберта па абарону, парадку, ласку, Мар'яна вельмі хутка зразумела, што і яна абараняе свайго абаронцу, што, гэтак жа як яна, ён мае патрэбу ў падтрымцы, што

ён раздзіраецца згрызотамі сумлення, а можа быць, і нясмеласцю, распаччу, у чым яна адчувала сябе вінаватай. І менавіта за тое, што яна не патрабавала пэўнасці, за тое, што дазваляла акружаць сябе пяшчотай, якая назапасілася за доўгія гады, і дазволіла суаднесці з непрадбачанай рэальнасцю свой вобраз, які без надзей і ілюзій цягнуў па вузкіх цяснінах тужлівай бессані, – менавіта за ўсё гэта ён быў ёй удзячны. Але ўдзячнасці неўзабаве стала цесна ў сваіх межах. Усё нібы знарок склалася так, каб падштурхнуць іх да прызнання: хапіла аднаго позірку ў вочы адзін аднаму – і кожны ўжо ведаў, чаго прагне іншы, за некалькі дзён самае галоўнае было як бы сказана, і таемныя сустрэчы сталі больш частымі. Мар'яна адчула раптам, што сэрца яе расхінулася і ў свеце не засталася нікога, акрамя яе і Альберта.

– Паспрабуй падагрэць каву, – прамовіў Хасэ Клаўдыё, і Мар'яна нахілілася над нізенькім столікам, каб запаліць спіртоўку. На нейкае імгненне яе позірк рассеяна затрымаўся на філіжанках. Яна прынесла толькі тры, усе рознага колеру. Ёй спадабалася, што яны ўтвараюць трыкутнік. Потым яна прысела на канапу і адчула на шыі, як і чакала, гарачую далонь Альберта. Якое шчасце, божа! Рука стала асцярожна рухацца, доўгія тонкія пальцы пагрузіліся ў яе валасы. Калі Альберта ўпершыню адважыўся гэта зрабіць, Мар'яну ахапіла трывога, мышцы застылі ў пакутлівым напружанні, і гэта не давала атрымліваць асалоду ад ласкі. Але цяпер яна была спакойная, і нішто не перашкаджала асалодзе. Нават слепата Хасэ Клаўдыё ўяўлялася ёй падарункам лёсу. Хасэ Клаўдыё, які сядзеў насупраць іх, заставаўся спакойным. З часам ласкі Альберта сталі свайго роду рытуалам, яна напамяць ведала кожны рух яго рукі. Цяпер рука гладзіла шыю, злёгка дакранулася да правага вуха, павольна дакранулася да шчакі і падбародка.

І нарэшце рука затрымалася на вуснах. І тады яна, як і кожны вечар, моўчкі пацалавала далонь Альберта і на імгненне закрыва вочы. А калі адкрыла, твар Хасэ Клаўдыё быў ўсё тым жа. Чужым, замкнёным, далёкім. І ўсё ж у гэтую хвіліну яна заўсёды адчувала лёгкі страх. Страх беспадстаўны, хаця б таму, што яны ў дасканаласці засвоілі навуку бясшумна абменьвацца сваімі пяшчотамі.

– Не давай каве кіпець, – сказаў Хасэ Клаўдыё.

Альберта прыбраў руку, і Мар'яна зноў нахілілася над столікам. Адсунула спіртоўку, накрыла агонь шкляным вечкам, напоўніла філіжанкі проста з кававаркі. Нікому яна не падавала філіжанкі аднаго колеру два дні запар. Сёння зялёная была для Хасэ Клаўдыё, чорная – для Альберта, чырвоная для яе. Яна ўзяла зялёную філіжанку, каб перадаць яе мужу. Але не паспела, як бы спатыкнулася, убачыла яго дзіўную, крывую ўсмешку. А потым ён сказаў:

– Прабач, дарагая. Але сёння мне хочацца піць з чырвонай.

Гайто Газданаў “Лёс Саламеі” *(пераклад Міхася Кенькі)*

Я пазнаёміўся з Андрэем яшчэ ў часы студэнцтва, у Парыжы. Ён быў досыць здольным чалавекам: некаторыя з ягоных малюнкаў былі вельмі высока ацэнены дасведчанымі ў літаратуры людзьмі, якія звычайна ў сваіх ацэнках не памыляліся і якія прадракалі Андрэю бліскучую будучыню. Тыя дзве ці тры паэмы, якія ён напісаў за некалькі тыдняў, былі не менш выдатнымі, чым яго малюнкi. Толькі ў яго неставала творчай або духоўнай сілы давесці хоць што кольвечы да канца, і час паказаў, што і тыя, хто ацаніў яго малюнкi, і тыя, хто лічыў цудоўнымі яго паэмы, жорстка памыліліся, але не ў сваіх развагах пра іх эстэтычныя вартасці, а ў тым, што Андрэю была накіравана бліскучая будучыня ў жывапісе ці літаратуры. Але ў тыя далёкія часы мы ўсе верылі ў будучыню, і Андрэй у гэтым сэнсе не быў выключэннем. Развагі пра мастацтва ігралі ў ягоным жыцці вельмі значную ролю. Ды ўсё ж галоўнае месца ў яго існаванні займалі тыя бурлівыя пачуцці, якія ён быў схільны перажываць і якія адцяснялі пытанні мастацтва на другі план.

Прыблізна ў гэтыя ж часы ў Лацінскім квартале і на Манпарнасе стала бываць жанчына, якой было накіравана сыграць у жыцці Андрэя вельмі важную ролю. Калі яна аднойчы праходзіла па кафэ, падняўшы галаву і прама глядзячы перад сабой, адзін з нашых сяброў сказаў, што яна падобная на Саламею. З тых часоў ніхто з нас яе інакш і не называў. Між іншым, у гэтай прыкмеце было нешта вельмі дакладнае: збоку выдавала, што гэтая жанчына сапраўды нясе ў руках нябачны паднос. Яна была вельмі прыгожая. Яна была прыгожая настолькі, што нават яе недарэчны грим (замест броваў ў яе былі дзве тонкія лініі, намаляваныя чорным алоўкам, яны рэзка загіналіся ўгору), вусны яна фарбавала кармінам, у якім пераважаў фіялетава колер, нават гэты грим не ствараў таго жудаснага ўражання, якое ён павінен быў бы ствараць. Валасы ў яе былі пафарбаваны ў бледна-жоўты колер. Пазней, пазнаёміўшыся з ёй бліжэй, я даведаўся, што кожную раніцу яна шчыравала над сваім тварам не менш, чым акцёр, які грывіруецца перад выхадам на сцэну. Гэта, зрэшты, не перашкаджала ёй паўтараць, што знешнасць яе зусім не цікавіць. Але вядома, калі б усё абмяжоўвалася толькі яе выглядам, яна ніколі не мела б таго поспеху, які суправаджаў яе ўсюды, дзе яна з'яўлялася. Прозвішча яе была Martin (Марцін), па-французску яна гаварыла з памылкамі і акцэнтам. Martin яна была па мужу, якога мы ніколі не бачылі і пра якога дагэтуль нічога не ведалі. Калі гаворка заходзіла пра яго, яна казалася, што яго больш не існуе, менавіта так – il n'existe plus, – хоць гэта зусім не значыла, што ён памёр. Сама яна па нацыянальнасці была румынкай, у дадатак, здаецца, з прымесямі цыганскай і яўрэйскай крыві. Яна паступіла на гісторыка-філалагічны факультэт Сарбоны ў якасці вольнаслухачкі,

таму што, паводле яе слоў, у яе былі нейкія непаразуменні з атэстатам сталасці. Праз некаторы час я зразумеў, што гэтага атэстата ў яе ніколі не было і не магло быць, хоць яна і казала, што скончыла нейкую сярэдняю навучальную ўстанову ў Румыніі. Яна не ведала такіх рэчаў, як хуткасць святла, розніца паміж арыфметычнай і геаметрычнай прагрэсіяй, лагарыфмы або закон прыцягнення. Але ў галіне мастацтва ў яе былі пазнанні гэткія ж шырокія, як і нечаканыя. Зрэшты, яе цікавіла толькі гэта, усё астатняе здавалася ёй не вартым увагі. Грошай у яе было вельмі мала, жыла яна ў невялікай гасцініцы Лацінскага квартала. Адкуль яна атрымлівала тыя бедныя сродкі на жыццё, якія ў яе былі, таксама доўга было невядома, і толькі аднойчы зусім выпадкова высветлілася, што некаторую суму кожны месяц ёй дасылаў той самы былы муж, якога, як яна казала, не існавала. Ёй было ў гэтыя часы дваццаць два ці дваццаць тры гады.

Я думаю, адзінае, чаго яна зусім, здавалася, не выносіла, гэта была прастата. Прастата ў мастацтве або ў чалавечых адносінах ёй здавалася чымсьці зневажальна прымітыўным. Гэта выяўлялася нават у самых звычайных размовах – яна, напрыклад, ніколі не адказвала на пастаўленае ёй пытанне: "Ты будзеш заўтра ва ўніверсітэце?"

Яна, як быццам, была проста няздольная прама адказаць – так, буду, – ці не, не буду. Яна казала: "Чаму гэта цябе можа цікавіць?" альбо: "Ці не ўсё роўна табе?" Таму колькі-небудзь доўгі час, праведзены з ёй, з ёй, стамляў, нягледзячы на тое, што яна нярэдка бывала цікавай суразмоўніцай.

У яе былі вялікія шэрыя вочы з нязменна сярдзітым выразам, і нават у яе смеху заўсёды чулася адценне нейкага незразумелага і, па сутнасці, беспрадметнага гневу. Мноства яе учынкаў вызначалася раздражняльнай непаслядоўнасцю. Яна дамаўлялася з кім-небудзь ісці ў кінематограф, па яе заходзілі ў гасцініцу, а яе не аказвалася дома, ці яна пакідала запіску – я перадумала. Яна абяцала прыйсці і не прыходзіла. Але іншым яна ніколі не даравала ні непаслядоўнасці, ні недакладнасці. Ёй жа гэта часцей за ўсё даравалася – таму што ні ў каго з нас не ўзнікала сумнення ў тым, што за ўсёй гэтай раздражняючай яе знешняй непрымальнасцю павінен існаваць ці не можа не існаваць цэлы свет, эмацыянальная напружанасць якога была адначасова бяспрэчная і нястрымна спакуслівая. Трэба было толькі пераадолець гэтыя знешнія перашкоды. І дзеля таго, каб пранікнуць нарэшце ў гэты свет, гэта, вядома, варта было зрабіць.

Калі ў гэтым былі перакананыя не ўсе ці, дакладней, не ўсе былі перакананыя да канца, то Андрэй дзеля гэтага быў гатовы на любое выпрабаванне. Збоку можна было падумаць, што ён быў створаны менавіта для таго, каб стаць яе ахвярай. З самага пачатку ўсталявалася тое, што вызначыла іх адносіны: ёй было дазволена ўсё, яму не даравалася ні адна памылка. Прычым памылкай магло быць усё: не тая інтанацыя, недастатковая хуткасць або дакладнасць адказу, недарэчны жэст – усё, што заўгодна. Ён аднойчы прыйшоў да мяне, увесць ззяючы, і сказаў, што Саламея

нарэшце пагадзілася прыняць ад яго ў падарунак кнігу вершаў, выбар якой яна даверыла яму. Але калі я сустрэў яго на наступны дзень, ён быў змрочны, засмучаны і маўклівы.

– Якую кнігу ты купіў і як яна была прынята? – спытаў я. Ён паціснуў плячыма, уздыхнуў і адказаў, што ён купіў ёй Верлена. Яна вярнула яму кнігу, сказаўшы, што яна ёй не патрэбна, і папрасіла яго пры гэтым больш не прыходзіць да яе. Ён пайшоў ад яе ў распачы, зусім не разумеючы прычыны такога раптоўнага і невытлумачальнага раздражнення. Кожны раз, калі ён званіў ёй па тэлефоне, яна, пазнаўшы яго голас, тут жа вешала трубку.

– Ды пашлі ты яе да чорта, – сказаў я яму, калі ён распавёў мне гэта.

– Гэткай эмацыянальнай магчымасці ў мяне няма, – адказаў ён. – Калі б ты ведаў яе лепш, то зразумеў бы чаму.

Мне было яго шкада, і я спытаў Саламею, чаму яна так жорстка абышлася з ім.

– Я хацела, каб ён купіў мне Heredia (*Ж. Эрэдзія – французскі паэт*), – сказала яна, – а ён, дурань, не мог здагадацца.

Я перадаў яму гэта. Тады ён купіў ёй некалькі кніг, у тым ліку Heredia, і пакінуў ёй пакет у гасцініцы. Праз два дні ён рашыўся зноў пазваніць ёй па тэлефоне. Ён стаяў каля апарата, глытаючы ад хвалявання сліну і чакаючы яе адказу. Яна сказала:

– Што ж ты так даўно не званіў і не быў? Я па табе сумавала.

Калі ён першы раз абняў яе, яна дала яму аплявуху і сказала, што такой подласці яна нават ад яго не чакала і што паміж імі ўсё скончана. Пасля гэтага ён не спаў дзве начы. На трэці дзень увечары яна прыйшла да яго. У яго была невялікая кватэра каля Булонскага лесу, у якой ён жыў адзін. Яна ўвайшла, глянула на яго сваімі гнеўнымі вачыма і прагна яго пацалавала. Яна правяла ў яго ўсю ноч, і раніцай ён адвёз яе на таксі ў гасцініцу. Пасля гэтага, п'яны ад захаплення, ён з'явіўся да мяне, разбудзіў мяне і стаў крычаць, што я ніколі не разумею, што я не магу сабе ўявіць, што гэта ... Я позна лёг напярэдадні, мне вельмі хацелася спаць, акрамя таго, я сапраўды не разумеў, што магло прывесці яго ў такі стан. Калі ён нарэшце растлумачыў мне, у чым справа, я толькі сказаў яму:

– Ну, жадаю табе далейшага шчасця, мілы дружа, – і заснуў. Калі я прачнуўся, яго не было, але попелініца была поўная недакуркаў – ён, відаць, прасядзеў у маім пакоі гадзіны дзве, усё аднаўляў у памяці тое, што адбылося, і думаў аб сваім асляпляльным шчасці.

Шмат пазней, імкнучыся сабе ўявіць, што, па сутнасці, вызначала тое непаслядоўнае жыццё, якое вяла Саламея і якое яна, калі магла, прымушала весці іншых, я прыйшоў да высновы, што гэта было жаданне не прымаць таго, што адбывалася, а ствараць тое, што павінна было адбывацца. Той, з кім яна пачынала нейкую размову, пра каго яна раней думала, павінен быў адказваць так, як яна сабе гэта загадзя ўявіла. Тое, што здаралася, павінна было адбывацца менавіта так, як гэта ўжо адбылося ў яе ўяўленні. У гэтым быў нейкі абсурдны і невылечны эгацэнтрызм:

і для таго, каб ўчынкi і паводзіны чалавека адпавядалі яе ўяўленьям, трэба было б, каб ён перастаў быць самім сабой і стаў бы чымсьці накшталт кнігі, якую яна напісала. Гэтак, вядома, быць не магло, яна гэта выдатна ведала і разумела, але гэта нязменна прыводзіла яе ў шаленства. Акрамя таго, яна ўпарта адмаўлялася ад адказнасці за свае ўчынкi і ад высноў, якія з іх маглі быць зроблены. Калі Андрэй, прыйшоўшы да яе на наступны вечар, паклаў ёй руку на плячо, яна скінула яе рэзкім рухам і сказала яму, што просіць ніколі больш гэтага не рабіць. Ён зноў упаў у адчай, стан, у які ён прыходзіў вельмі часта і вельмі лёгка. На гэты раз так працягвалася пяць дзён, пасля гэтага паўтарылася тое, што было ў яго на кватэры. Праз некаторы час ён зусім страціў уяўленне аб рэчаіснасці, нічога не ведаў і ні ў чым не быў упэўнены, акрамя таго, што без Саламеі яго жыццё не мае ніякага сэнсу. Гэта было ў пэўнай ступені дакладна: без Саламеі яго жыццё сапраўды не мела сэнсу. Але і з Саламеяй таксама – з чым ён, аднак, ніколі не пагадзіўся б.

– Ты, вядома, не той чалавек, які мне патрэбны, – сказала яна яму аднойчы. – Ты разумееш, той, каму я аддала б сябе ўсю, павінен быў бы быць перш за ўсё вышэйшы за мяне ва ўсіх адносінах. Я павінна была б увесь час адчуваць над сабой яго разумовую і фізічную перавагу. Яго разуменне мастацтва павінна было б быць бяспрэчным. Яго душэўныя рухі павялі б мяне за сабой. Гэта павінен быў бы быць чалавек, які вылучаецца сярод усіх астатніх. Ты разумееш? А што ты сабой уяўляеш? У цябе ёсць некаторыя здольнасці, але гэта і ўсё. Гэтага для мяне недастаткова.

Праз некаторы час Андрэй атрымаў вестку пра тое, што ягоны бацька, які жыў у Тулузе, цяжка хворы. Андрэй паказаў Саламеі тэлеграму ад доктара і сказаў, што ён павінен ехаць у Тулузу і прыйшоў з ёю развітацца. Яна зірнула на яго сваімі сярдзітымі вачыма і сказала:

– Няўжо ты думаеш, што ў такія хвіліны я пакіну цябе аднаго? Няўжо ты мог сумнявацца ў тым, што я паеду разам з табой? Ты прадставіш мяне твайму бацьку як сваю нявесту.

Яна сапраўды паехала з Андрэем у Тулузу і правяла там два месяцы, на працягу якіх бацька Андрэя паміраў ад раку печані. Яна праявіла незвычайную самаадданасць, не адыходзіла ад ложка хворага, не спала ночамі – і калі, пасля пахавання, яна вярнулася ў Парыж, Андрэй, па першаму яе слову, быў гатовы зрабіць усё, што яна запатрабавала б. Я падумаў тады, што ён праўдзіў, сказаўшы мне аднойчы, што Саламея здольная на ўсё і учынкаў яе нельга прадбачыць.

Ён неяк сказаў ёй, набраўшыся адвагі: – Ты лічыш сябе разумнейшай за ўсіх, каго ты ведаеш? – Не, – сказала яна. – Сябе я не лічу асабліва разумнай. Я толькі лічу дурнымі іншых, ва ўсякім выпадку – многіх.

– Акрамя таго тэарэтычнага чалавека, які табе быў бы патрэбны?

– Акрамя гэтага чалавека, – сказала Саламея.

– Яна заўсёды лічыць, што паступае правільна і жыве менавіта так, як трэба, – сказаў мне пасля гэтага Андрэй, – і пераканаць яе ў іншым нельга.

Я ведаў пра яе тое, чаго не ведаў Андрэй. Тое, што адбылося ўчора, ні да чаго не абавязвала яе сёння. Нейкая значная частка душэўнага жыцця ў яе была проста атрафіраванай. У яе не было ўспамінаў. Сённяшні дзень, з надыходам цемры, сыходзіў у нябыт, і тое, што адбылося за гэты дзень, пераставала існаваць. Яна вельмі любіла музыку, хоць была цалкам пазбаўлена музычнага слыху і не магла адрозніць адну мелодыю ад другой. Паслядоўнасць гукаў прыводзіла яе ў стан незвычайнага душэўнага ўзбуджэння. Але запомніць гэтыя гукі яна не магла. Яна забывала іх гэтак жа, як яна забывалася на свае пачуцці і сваё ўласнае жыццё і жыццё тых, хто быў з ёй звязаны і хто сыходзіў у мінулае, у якім у яе не заставалася успамінаў.

Саламея і Андрэй пражылі разам некалькі гадоў. Яна шмат разоў з'язджала і сыходзіла ад яго, ён пасылаў ёй тэлеграмы, доўгія, як лісты, затым яна вярталася, і ўсё пачыналася спачатку. Потым пачалася вайна, і Андрэй быў мабілізаваны ў войска.

Перад тым як нямецкая армія заняла Парыж, Саламея знікла. Андрэй быў у палоне, у Германіі. Я чуў ад аднаго з нашых таварышаў, што Саламея апынулася на поўдні, прыняла актыўны ўдзел у партызанскім руху, выйшла быццам бы ў час вайны замуж за яўрэйскага банкіра, адмовілася выехаць з ім з Францыі – і аказалася забітай падчас бою партызанскага атрада з французскай міліцыяй. Яе пахавалі ў брацкай магіле, недзе недалёка ад Манпелье. Андрэй даведаўся пра гэта, вярнуўшыся з палону.

Я не бачыў яго каля дзесяці гадоў. Калі я выпадкова сустрэў яго ў Парыжы, я не адразу яго пазнаў: ён пастарэў, злысеў, змяніўся. Але ён пазнаў мяне. Мы ўвайшлі з ім у кафэ, гэта было на Вялікіх бульварах. Ён адразу загаварыў пра Саламею, сказаў, што ездзіў шукаць яе магілу і не знайшоў яе.

– Нават гэтага суцяшэння ў мяне няма, – сказаў ён. – Як яна загінула, пра што яна думала ў апошнія хвіліны, чыё імя яна сказала?

– Ты быў на вайне, – сказаў я. – Як ты можаш ставіць такія пытанні? Ты ведаеш, што ў гэтых абставінах людзі часцей за ўсё не паспяваюць ні пра што падумаць і не згадваюць ніякіх імёнаў.

– І мяне не было побач з ёй!

– Гэта не твая віна.

– Навошта я цяпер існую, я не вельмі ведаю.

Каб перамяніць размову, я спытаўся ў яго, што ён робіць. На яго твары з'явіўся выраз агіды.

– Што такое? – спытаў я.

– Я шчыра шкадую, што не загінуў там, як загінула яна, – сказаў ён. – Я вяду ганебнае жыццё.

– Гэта на цябе мала падобна.

– Разам з тым гэта так. Калі б ты ведаў, што я раблю, ты б адмовіўся падаць мне руку.

– Ты заўсёды быў схільны да перабольшання, – сказаў я. – Я гэтаму паверыць не магу. Што ў тваім жыцці ганебнага?

Ён патлумачыў мне, што ў час вайны ён страціў усё, што ў яго было, і цяпер вымушаны зарабляць на жыццё. Ён доўга шукаў працу, пісаў артыкулы пра мастацтва і рэцэнзіі на кнігі, але грошай, якія ён гэтым зарабляў, ледзь хапала на ежу. І тут яму зрабілі прапанову, на якую ён пагадзіўся.

– Гандаль жанчынамі, ці што?

– Не, – сказаў ён, – яшчэ горш. Тыя, хто гандлююць жанчынамі, ты разумееш, гэта прафесійныя мязотнікі. Я не хачу сказаць, што я іх апраўдваю. Але яны жывуць у сваім уласным пракажоным свеце, ім кожную хвіліну пагражае турма, допыты ў паліцыі, грамадская пагарда і гэтак далей. Я раблю працу не менш подлую, чым яны, але з той розніцай, што мне нішто не пагражае.

– Што ж ты робіш, у рэшце рэшт?

Ён зноў зморшчыўся ад агіды і сказаў:

– Я пішу словы для песенек і куплеты для аперэтак. Ты разумееш? Успомні нашы ўніверсітэцкія гады, Малармэ, Валеры, Рыльке. І пасля гэтага ...

– Але акрамя гэтага ты што-небудзь пішаш? для сябе?

– Я спрабаваў, я не магу, – сказаў ён. – Я настолькі пранікся зараз гэтай аперэтакнай пахабшчынай і гэтым ідыятазмам, што адчуваю сябе хранічна атручаным.

Потым ён паглядзеў на мяне з адчаем і сказаў: – Ты ўяўляеш сабе, што сказала б Саламея, калі б яна была жывая?

Пра гэта ён, вядома, шмат думаў, – што сказала б Саламея.

Але для яго цяперашняга жыцця, акрамя пражытых гадоў і неадступных ўспамінаў пра Саламею, было характэрна тое, што і раней было адной з галоўных яго асаблівасцяў: ён жыў не так, як хацеў, і не рабіў нічога, каб змяніць сваё жыццё. Па сутнасці, нішто не прымушала яго абавязкова займацца тым рамяством, якое ён лічыў ганебным. Але зрабіць намаганне, неабходнае для таго, каб пазбавіцца ад гэтага, ён не мог.

У яго, увогуле, нічога не засталося: ні тых смутных спадзяванняў на нейкую будучыню ў мастацтве, якія былі ў яго ў маладосці, ні таго сэнсу жыцця, які перадвызначала для яго Саламея. І, вядома, для чалавека з яго эстэтычнымі

поглядамі тое, чым ён вымушаны быў займацца, здавалася апошняй ступенню падзення. Цяжка было спадзявацца, што зараз, у ягоным узросце, ён раптам пачне іншае жыццё, У гэтым яму перашкаджалі, у прыватнасці, успаміны пра Саламею: ніякая іншая жанчына не магла заняць яе месца. І паколькі прайшлі гады і гады з таго дня, калі яны рассталіся, і ўспаміны пра яе заставалася такімі, якімі яны былі ў самым пачатку, то здавалася відавочным, што гэта ўжо не магло змяніцца. Я даведаўся праз некаторы час, што ён напісаў пра яе цэлую кнігу. Ні адно выдавецтва не прыняло яе, таму што Саламея была апісана так наіўна рамантычна і так фальшыва, што гэта рабіла ўсю кнігу пра яе зусім непераканаўчай.

Я думаў, вядома, і пра Саламею. Што засталося ад яе? Нашы ўспаміны пра яе і гісторыя яе трагічнай гібелі, пра якую ў свой час пісалася ў газетах, але якая цяпер была забытая, як амаль усё, што адбывалася ў гады вайны. Але ўсё ж такі, думаючы пра Саламею, можна было тэарэтычна меркаваць, што толькі смерць спыніла яе на тым шляху, які ёй быў наканаваны, і які, быць можа, быў бы бліскучым. І вядома, калі б яна была жывая, то і жыццё Андрэя склалася б інакш.

Праз год пасля маёй сустрэчы з ім, у час падарожжа па Італіі, я пасяліўся на некаторы час у Фларэнцыі. Я жыў на Via del Proconsulo, у маленькім пансіёне, з гаспадаром якога вечарамі веў доўгія размовы. Ён быў пажылы італьянец, які гаварыў са мной на той мове, які ён шчыра лічыў французскай, але якая на самай справе уяўляла сабой вынік яго асабістага творчага намагання і была аднолькава далёкая і ад італьянскай, і ад французскай, нагадваючы, аднак, і тую і другую адначасова. Ён распавядаў мне пра сваіх суседзяў – уладальніка кніжнай крамы, гаспадара кафэ, пра сваіх пастаяльцаў, пра жыхароў Фларэнцыі наогул; ён казаў пра лёс Італіі і нават пра мастацтва, якое, на яго думку, перастала існаваць прыблізна ў першай палове сямнаццатага стагоддзя. Ён загаварыў аднойчы аб тым, што вайна прымусіла многіх фларэнтыйцаў пакінуць родны горад, з якога пры іншых абставінах яны ніколі не паехалі б, не захацелі б ісці рызыкаваць сваім жыццём у чужых краінах – у халоднай Расіі, у гарачай Афрыцы, у Францыі. Ён распавёў мне пры гэтым гісторыю таго шаўца, які жыў недалёка ад яго пансіёну і ў якім ён быў сталым кліентам. Шавец гэты нарадзіўся і вырас у Фларэнцыі, і яму ніколі не ўступала нават у галаву думка, што ён можа пакінуць сваю вуліцу і свой горад. Такі выдатны шавец і такі добры чалавек. І вось, падчас вайны, ён быў мабілізаваны і трапіў у тыя атрады італьянскай арміі, якія акупіравалі поўдзень Францыі. Пасля паражэння Італіі ён паступіў у нейкі французскі партызанскі атрад, дзе быў цяжка паранены. Толькі праз некалькі гадоў, калі вайна скончылася, ён, нарэшце, вярнуўся ў Фларэнцыю. З Францыі, паміж іншым, ён прывёз з сабой французжанку, гэтага таксама было яму не трэба, у Фларэнцыі досыць італьянак. Але ён ажаніўся на сваёй французжанцы і вярнуўся да той шавецкай справы, якую ніколі не павінен быў бы кідаць. Жонка яму дапамагае. Яна старэйшая за яго, раней шавецкага рамяства зусім не ведала, але цяпер навучылася добра працаваць.

А што ж яна рабіла ў Францыі?

– Была, відаць, бедная адзінокая жанчына, – сказаў ён. – Ёй пашанцавала, яна знайшла чалавека з добрым рамяством, ён нядрэнна зарабляе, у мінулым годзе яны нават ездзілі на мора ўлетку. Вось, глядзі, як склаўся лёс гэтых людзей. Ён мог бы ніколі адсюль не выязджаць, яна б дажывала сваё самотнае жыццё ў Францыі. Яму б не хапала яе, ёй не хапала б яго. Але ад таго, што Мусаліні ўступіў у вайну таму, што лічыў сябе нейкім італьянскім Напалеонам, наш шавец апынуўся ў Францыі і яна прыехала ў Фларэнцыю, пра якую да гэтага яна, можа быць, нічога не ведала. Верагодна, я быў значна менш схільны да філасофскай рэфлексіі, чым гаспадар майго пансіёну, таму што гісторыя фларэнтыйскага шаўца не зрабіла на мяне асаблівага ўражання. Любая дэталі ў скульптуры Мікеланджэла, у бронзе Данатэла або Бенвенута Чэліні здавалася мне бясконца больш важнай у гісторыі чалавецтва, чым тая ці іншая вайна, смерць таго ці іншага дыктатара і доля іх сучаснікаў, у тым ліку фларэнтыйскага шаўца і яго жонкі. Я думаў тады пра іншыя рэчы і, у прыватнасці, пра тое, што кожны раз, калі я вырываўся з таго жыцця, якое вёў і якое была абмежавана колам нязначных, у сутнасці, ідэй і ўяўленняў, і вярнуўся да сузірання карцін Цінтарэта або Бацічэлі або статуй Мікеланджэла, я ўпадаў у стан звышнатуральнага і трагічнага захаплення, у параўнанні з якім усё астатняе здавалася зусім нязначным.

Я ішоў аднойчы ўвечары па горадзе, без пэўнай мэты, думаючы пра гэта, і раптам успомніў адну з размоў, якая ў мяне была з Андрэем шмат гадоў таму назад. Мы ішлі з ім тады па бульвары St. Michiel, была празрыстая вераснёўская ноч. За некалькі дзён да гэтага ён вярнуўся з Венецыі, дзе быў першы раз, і распавядаў мне пра свае ўражання. З усяго, што ён бачыў, яму больш за ўсё запамніліся тады – Ян Хрысціцель Данатэла і "Узнясенне" Цінтарэта.

– Высокі жабрак ў бронзавых складках сваіх лахманаў, якога нельга забыць, – казаў ён. – І "Узнясенне". Ты разумееш: мноства крылаў анёлаў, якія ляцяць ўверх, і ў сярэдзіне гэтага нястрымнага руху Хрыстос, якога ўзносяць на неба. Якім жудасным геніем трэба было быць, каб стварыць такія рэчы. Пасля гэтага пачынае здавацца, што жыць так, як ты жыў да гэтага часу, больш нельга.

– Мне заўсёды здаецца, што жыць так, як мы жывем, нельга, – сказаў тады я. Можна быць, тое, што ты бачыў у Венецыі, толькі падкрэслівае гэта, робіць гэта разуменне больш выпуклым, калі хочаш, Але калі ты ўспомніш аб тым, што ты думаў да паездкі ў Італію, ты ўбачыш, што ты ведаў гэта ўжо раней.

– Так, але і не так, – сказаў ён, – і не тое. Тое, што мяне забівае, ты разумееш, гэта адначасовае і паралельнае існаванне такіх розных светаў і гэтая нясцерпная разнастайнасць адчуванняў, якіх ніякая сіла ўяўлення не можа злучыць у адно. Кожны з нас вядзе некалькі існаванняў, і тая велізарная адлегласць, якая іх падзяляе, для мяне неспасціжная і страшная. Я не магу сябе ў гэтым знайсці.

Ён спыніўся і апусціў галаву – і збоку атрымлівалася ўражанне, што ўначы на бульвары стаіць чалавек, які ўважліва глядзіць на свае ногі. Потым ён падняў галаву і сказаў:

– Я не магу зразумець, што чалавек, які сочыць за разлівам сімфоніі, за тым, як ён расце і пашыраецца, потым раптам цудоўна звужаецца і вяртаецца да тых двух нотаў, з якіх ён нарадзіўся, – я думаю цяпер пра Пятую сімфонію Бетховена – гэты чалавек, які на працягу доўгіх хвілін жыве ў гэтым свеце і ў якога назаўсёды ўвайшоў гэты незвычайны рух гукаў – як можа гэты чалавек пасля гэтага, выйшаўшы з канцэртнай залы, спакойна вярнуцца да таго, што было да гэтага часу.

– Я не бачу ў гэтым непрымірым супярэчнасці, – сказаў я.

– Я не кажу пра супярэчнасць, я не супастаўляю зразуменне мастацтва з іншымі чалавечымі пачуццямі, – сказаў ён. – Але мяне палохае адлегласць, што раздзяляе на розныя светы тую прастору, у якой я згубіўся калісьці даўным-даўно і ў якой я больш не магу знайсці сябе.

– Можа быць, геній, у прыватнасці, валодае здольнасцю адначасовага спасціжэння ўсіх гэтых розных светаў – той здольнасцю, якой арганічна пазбаўлены простыя смяротныя. Не пабудовы тэарэтычнай канцэпцыі, у якую з аднолькавым правам пайшлі б усе чалавечыя пачуцці ў іх неверагоднай разнастайнасці, – а нечага іншага – стыхійнага і беспамылковага разумення усяго гэтага.

– Можа быць, – прамовіў ён. – Але ў такім выпадку варта сказаць, што разуменне генія нам недаступнае. Не яго праявы, а яго прыроды.

Я ішоў цяпер па доўгай і вузкай фларэнтыйскай вуліцы. Была позняя ноч з нерухомым паветрам і зорным небам. Чвэрць стагоддзя таму назад, у Парыжы, калі мы гаварылі з Андрэем, тыя ж невырашальныя пытанні займалі маю ўвагу. Калі б мне казалі тады, што мы пражывем дваццаць пяць гадоў, пройдзем праз разбуральную вайну, будзем сведкамі гібелі мільёнаў людзей – і пасля ўсяго гэтага зноў вернемся да тых жа пытанняў, я б не паверыў. Я б сказаў, што гэтага не можа быць, што нас чакае павольнае і натуральнае душэўнае здранцвенне, праз якое мы так жа павольна будзем ісці да смерці, усё будзе паступова губляць сваё значэнне – і пачуцці іншых людзей, і творы мастацтва, і прырода генія. Але гэта аказалася не так. Кожнаму з нас быў дадзены яго асаблівы свет, законы якога не змяняліся ад часу. Таму цяпер у Фларэнцыі я думаў пра тое ж, пра што думаў тады ў Парыжы – з той жа бясплённай і безнадзейнай настойлівасцю. І якраз пагэтаму Андрэй веў цяпер такое жыццё, адчуваючы агіду да таго, што ён рабіў, і думаючы пра тое, што сказала б Саламея.

Аднойчы ўдзень я ішоў спачатку па via Ghibellina, а затым звярнуў ў вузенькую вуліцу, што адыходзіла ад яе пад прамым вуглом. Тут жылі вельмі бедныя людзі,

якія займаліся збіраннем жалезнага хламу. Першы, каго я ўбачыў, быў смуглы хлопчык гадоў пятнаццаці, які з выразам наіўнай радасці на твары нёс у руках некалькі заржавелых пружын з нейкай разламанай канапы. Праз вузкія ўваходы ў дамы былі часам бачны двары, заваленыя іржавым жалезам самага рознага паходжання. Дайшоўшы да сярэдзіны вуліцы, я ўбачыў майстэрню таго самага шаўца, пра якога мне распавядаў гаспадар майго пансіёну. Гэта быў шыракаплечы чалавек са смуглай скурай: у недастатковым асвятленні – вуліца была цёмная – нерухомы яго твар мне здаўся падобным на бронзавы профіль. Насупраць яго сядзела ягоная жонка, тая самая жанчына, якую ён прывёз з Францыі. Калі я спыніўся каля яго акна, яна падняла галаву і зірнула на мяне – і я павінен быў зрабіць намаганне, каб не крыкнуць ад здзіўлення. Я сустрэў знаёмы, абсалютна без змен, погляд шэрых сярдзітых вачэй і пазнаў Саламею.

Я павярнуўся і хутка пайшоў да свайго пансіёна. Там я выклікаў пакаёўку і папрасіў яе аднесці запіску жонцы шаўца. У гэтай запісцы я прасіў Саламею прыйсці на наступны вечар, у сем гадзін, на вакзал, дзе я спадзяюся яе спаткаць.

Калі пасля вайны мне казалі, што яна забітая, я вельмі смуткаваў. Але гэта было нішто ў параўнанні з тым халодным адчаем, якое ахапіла мяне ў той вечар, калі я чакаў яе на вакзале. Паўз століка, за якім я сядзеў, праходзілі турысты, немцы, англічане, амерыканцы, французы, да мяне даходзілі іх словы, якія я чуў, не разумеючы іх сэнсу. Я бачыў перад сабой твар Андрэя – не таго злыселага чалавека, які пісаў цяпер словы для песняк і адчуваў агіду да самога сябе і сваіх кліентаў, а Андрэя дваццаць пяць гадоў таму, з яго далёкімі і захопленымі вачыма, і чуў яго словы: – Не, ты не можаш зразумець, ты ніколі не зразумееш. Не, гэта было занадта жорстка. Калі б Саламея была жывая ...

Я думаў, што яна не прыйдзе. Але яна прыйшла. Калі яна наблізілася да майго століка і я ўстаў і падсунуў ёй крэсла, яна пільна паглядзела на мяне – так, быццам чагосьці баялася. Я не ведаў у яе гэтага выразу вачэй. Праглынуўшы сліну ад хвалявання, я спытаўся ў яе:

– Як усё гэта магло адбыцца?

– Не адказаўшы на маё пытанне, яна спытала:

– Ён жывы?

– Жывы. Ён думае – гэтак жа, як думаў я да ўчорашняга дня, – што цябе забілі. Ён гэтак жа мала падобны цяпер на таго, якім быў да вайны, як ты не падобная на ранейшую Саламею.

– Ты знаходзіш, што я вельмі змянілася?

Не, вонкава яна змянілася менш, чым можна было чакаць. Яе твар ацяжэў, над ротам з'явіліся маршчыны, але яна была яшчэ прывабная.

– Я не меў на ўвазе знешнія змены. Але ты мне не адказала, як усё гэта адбылося. Паўтараю, мы ўсе былі ўпэўненыя, што цябе забілі на поўдні Францыі ў час вайны.

– Я была вельмі цяжка параненай, – сказала Саламея. – Я думала, што я памру, я ў гэтым не сумнявалася. Потым адбылася звычайная сусальная гісторыя, ведаеш, як пішуць у дурных сентыментальных кнігах: мяне падабраў малады італьянец, данёс мяне да шпіталю і потым прыходзіў да мяне кожны дзень. Праз тыдзень доктар сказаў мне, што я застануся жывая.

Яна дастала цыгарэту і закурыла. Я ўспомніў, што раней яна не курыла.

– Ты памятаеш, што было ў час вайны? Для многіх людзей, у тым ліку для мяне, усё складанае знікла. Засталіся самыя простыя рэчы: голад, небяспека, страх смерці, холаду, болю, стомленасць і несвядомае разуменне таго, што ўсё ў жыцці проста і страшна. А тое, пра што можна марыць, гэта толькі цяпло, сон, ежа, бяспека, дах над галавой – што яшчэ?

– Так, так, я разумею, – сказаў я. – Але каменны век канчаецца.

– Калі мы потым прыехалі з ім у Фларэнцыю, – сказала яна, – вайна скончылася, небяспекі больш не было. Маленькія дзеці гулялі на вуліцах, свяціла сонца, было цёпла. Але ўсё, што было раней, перастала існаваць. Хіба ты не заўважыў, што таго свету, які быў да вайны, больш не існуе?

– Гэта можна было б сказаць, нават калі б вайны не было. Вядома, таго свету больш не існуе. Але той, які змяніў яго, не абавязкова павінен быць абмежаваны акном шаўца на вузкай вуліцы, якая выходзіць на via Ghibellina, і тым, што ўяўляе цяпер тваё жыццё. Варта было пражыць такое жыццё, прайсці праз такія выпрабаванні і ацалець – каб усё скончылася так? Мне здаецца, што ты заслугоўваеш лепшага.

- Ты ўпэўнены, што тое, пра што ты думаеш, лепш?

– Не, – сказаў я. Можа быць, гэта недахоп ўяўлення, але мне ўсё ж такі здаецца, што нельга больш скалечыць сваё існаванне, чым так, як ты гэта зрабіла. Я памятаю, што ў ранейшыя часы ты марыла пра іншае.

– А можа быць, шчасце ў тым, што табе ўдаецца абмежаваць сябе і зразумець, што галоўнае – гэта некалькі нескладаных рэчаў?

– Так живуць дзясяткі мільёнаў людзей. Але ёсць іншыя, якім гэтага недастаткова.

Я паглядзеў ёй у вочы і раптам са здзіўленнем убачыў, што ў іх стаяў спакойны і абаякавы выраз, з тым лёгкім адценнем перавагі, які я ведаў раней, але які цяпер мне здаваўся недарэчным і незразумелым. Ранейшы адчай ахапіў мяне, я падумаў, што так гэта пакінуць нельга. Я сказаў: – Я прапаную табе наступнае. Зараз мы выйдзем адсюль. Мая машына стаіць за вуглом. Я заеду на некалькі хвілін у пансіён і расплачуся. У цябе ёсць якое-небудзь пасведчанне? Заўтра мы будзем на французскай мяжы. Заўтра вечарам ты будзеш у Парыжы, а яшчэ праз тыдзень ты забудзешся пра усё, што папярэднічала твайму вяртанню.

– Не, – сказала яна. – Ты паядзеш з Фларэнцыі і вернешся ў Парыж без мяне.

– Ты катэгарычна адмаўляешся ехаць?

– Што я буду рабіць – у гэтым далёкім чужым горадзе?

Толькі ў першую хвіліну размовы з ёй я пачуў у яе голасе хваляванне, гэта было тады, калі яна спытала, ці жывы Андрэй. Увесь астатні час яна была спакойная – стан, які ёй быў цалкам неўласцівы раней.

– Ты забываеш пра час, мой дружа, – сказала яна, устаючы. – Тое, у чым ты жывеш, гэта рух ценяў. Ад таго, якім ты быў раней, не засталася самага галоўнага, і ты ўпарта адмаўляешся гэта прыняць. Ты хочаш павярнуць час назад – гэтага не можа нават Бог. Калі б я паслухала цябе і з'ехала з табой у Парыж, я б страціла тое, што ў мяне ёсць цяпер, і засталася б у пустаце, якую нельга запоўніць ніякімі ўспамінамі. Правядзі мяне дадому. Таму што цяпер у мяне ёсць дом, ты ведаеш? Раней у мяне яго не было, я не ведала гэтага паняцця.

Мы выйшлі з вакзалу. Я некаторы час ішоў моўчкі. Потым я сказаў, паўтараючы яе словы:

– "Страціла б тое, што ў мяне ёсць". Іншымі словамі, суседства чалавека, які не разумее адной дзесятай таго, што разумееш ты?

– Калі я ўбачыла цябе ў акне, гэта мяне ўразіла, – сказала яна. – І я ведала, што ты не зразумееш таго, што я табе скажу. Можа быць, ты зразумееш гэта пазней. Але для гэтага трэба, каб ты ўявіў сабе зусім іншы свет, якога ты не ведаеш і ў якім я жыву.

– Гэта нейкая літаратура.

– Не, літаратура ў мяне скончылася, – сказала яна. – Літаратура – гэта ў цябе. І да таго часу, пакуль ты ад яе не адкараскаешся, ты не зразумееш таго, што трэба.

Мы дайшлі з ёй да вугла *via Ghibellina*.

– Ты яшчэ памятаеш назвы французскіх вуліц? – сказаў я. – *Rue de Vaugirard, rue Monsieur le Prince, rue de Tournon, rue de Buci, boulevard St. Germain, rue de Saints Peres?*

– Так, успамінаю, – сказала яна. – Але тых, хто там жыў у гэтыя часы, больш не існуе. Да пабачэння.

Яна прайшла некалькі крокаў, потым вярнулася і сказала:

– Я не так з табой развіталася.

Яна прыціснула на секунду свае чужыя вусны да маіх вуснаў і пайшла. Я глядзеў ёй услед – яна захавала сваю прамую гнуткую хаду, за якую яе назвалі Саламеей. Потым я вярнуўся на вакзал. Затым прыехаў адтуль у свой пансіён і праляжаў да поўначы, не засынаючы, упарта сочачы за тым, што яна назвала рухам ценяў, – без якога яна жыла цяпер, а я не мог сабе ўявіць свайго існавання.

Калі я вяртаўся ў Парыж, я ўсё успамінаў размову з Саламеей. Усё, што яна казала, не магло вытлумачыць таго непапраўнага ператварэння, якое з ёй адбылося. Тое, што я лічыў яе недахопам, гэта адсутнасць успамінаў, цяпер ратавала яе: калі б яна памятала тое, што было раней, яна не магла б так жыць. Яе ператварэнне, як мне здавалася, адбылося таму, што яна ўбачыла перад сабой смерць. Дайшла да яе і потым адчула жывёльную радасць вяртання да жыцця. І вось адзіныя абставіны, пра якія яна не забылася, былі менавіта тыя, калі яна зразумела гэты зварот да жыцця,

якім яна была абавязана маладому італьянцу. Апошні твар, які яна бачыла перад сабой, калі думала, што памрэ, гэта быў ягоны твар. І першы, які яна ўбачыла ўжо іншымі вачыма, калі яна адчула, што будзе жыць, гэта быў ягоны твар. І гэта быў самы моцны і адзіны ўспамін, які вызначыў і яе ператварэнне і яе цяперашняе жыццё. Інстынкт самазахавання заслаў перад ёй усё, што было раней, і вось чаму маё з'яўленне ў вітрыне яе так ўзрушыла, як яна сказала. Тое, што я ёй прапанаваў – вярнуцца ў Парыж, – вядома, было немагчыма, таму што гораду, дзе яна раней жыла, у яе цяперашнім жыцці не заставалася месца. Я думаў і пра тое, што Андрэю, вядома, нельга будзе распавесці пра Саламею; ён вырашыў бы, што гэта вынік трагічнага непаразумення або здрады. Але гэта не было ні непаразуменнем, ні здрадай. Гэта была смерць. Не Саламеі, якая жыла цяпер на маленькай вуліцы, што выходзіць на via Ghibellina, а таго свету, часткай якога яна была для нас, якога больш сапраўды не было, але без таго прывіднага ўспаміну, без якога мы не ўяўлялі сабе нашага існавання.

Я сустрэў Андрэя зімой у невялікім кафэ на рагу rue le Buci і Boulevard St. Germain, куды я зайшоў, каб выпіць кавы. Ён быў такі ж сумны, як заўсёды, і цяпер мне было яго асабліва шкада, таму што я так выразна памятаў тую вераснёвую ноч у Фларэнцыі, калі я расстаўся з Саламеяй. Мы размаўлялі з ім пра розныя рэчы, потым ён зноў вярнуўся да таго, што было да вайны, зноў загаварыў – гэта было непазбежна – пра Саламею і сказаў:

– Табе гэта, можа быць, здасца сентыментальнасцю, але я б усё ж проста хацеў ведаць, дзе яе магіла. Ты ведаеш, што я шукаў яе і не знайшоў.

– Мабыць, таму, – сказаў я, – што ў цябе пра гэта былі няправільныя звесткі і ты шукаў яе не там, дзе трэба.

Віктар Пронін “Нешта ды будзе...” *(пераклад Міхася Кенькі)*

Як і многае ў маім жыцці, падзеі гэтыя адбыліся ў раёне Беларускага вакзала. Вы ведаеце гэта месца – калі ад гадзіннікавага завода праехаць адзін прыпынак на тралейбусе, то вы апынецеся ў самым пачатку вуліцы Праўды. А як пройдзеце па гэтай самай вуліцы хвілін пяць, нетаропка гуляючы, крокам шпацырным і бестурботным, можаце спыніцца – Вы каля дома, у паўпадвале якога і размяшчалася майстэрня мастака Юрыя Іванавіча Рагозіна. Маскоўскі саюз мастакоў у даўня, яшчэ савецкія гады вылучыў яму гэты поўпадвал, карыстаючыся бескарыслівасцю і поўнай жыццёвай бесталковасцю ветэрана Вялікай Айчыннай вайны. А ён, дурны, быў гэтаму склепу невымоўна рады, ён быў шчаслівы, што мае хоць гэткае прыстанішча для майстэрні. Нягледзячы на тое, што час ад часу, а ўжо штотомсяц напэўна, суседзі зверху залівалі яго майстэрню кіпенем, часам, праўда, і халоднай вадой – гледзячы які кран яны пакідалі адкрытым. А знізу... О, гора мне, гора... Не ведаю, як і сказаць аб тым, што паступала ў майстэрню знізу...

У выніку гэтых мілых выпадковасцяў майстэрня паступова і незваротна рабілася сыраватай, са столі адвальвалася ўсё, што магло адваліцца, сцены пакрыліся ўстойлівай злёнай цвіллю, што надавала майстэрні змрачнаватае зачараванне склепа.

Але ўсе мы любілі гэтае памяшканне, ледзь не кожны вечар збіраліся там, каб перавесці дух пасля нялёгкіх выпрабаванняў, якімі песціла нас Масква. І Юрый Іванавіч, гасцінная душа, насіўся па майстэрні, заварваў чай, яго вочкі зіхацелі, яго румяныя шчочкі, як наліўныя яблычкі, свяціліся з сіваватай склычанай барады. Ён похапкам апалоскваў кубкі, разліваў кіпень, нёсся ў суседнюю булачную за пернікамі і крэндзелямі. – Ты чайку махані! вітаў ён чарговага госця. – Ты махані чайку, сагрэйся!

Ну як жа было адмовіцца!

Тады яшчэ быў жывы Міша, сын Юрыя Іванавіча, захоплена брыклівы часам кучаравы жывапісец, і дагестанскі князь Сурхайнаў быў не гэтак значны, не гэтак, і Ірачка, першая прыгажуня праўдзінскага дома прэсы, яшчэ песціла нас сваімі нячастымі наведваннямі.

Госпадзе, тады яшчэ была жывая Зіна... да таго часу яна ўжо ўяўляла сабой напаўпразрыстую фіялетавую цень, пры добрым асвятленні скрозь яе можна было разглядаць эцюды Юрыя Іванавіча, але яна не заўсёды была напаўпразрыстым ценем з мышыным галаском – лепшыя барды краіны прысвячалі ёй свае песні ў Дамбайских снягах, на Закарпацкіх рэках, на Цяньшаньскіх схілах... памятаеце:

Лыжы пры печы стаяць,

*Захад сацьмеў за гарой,
А снег пачаў раставаць.
Хутка паедзем дамоў...*

Памятаеце? Ёй прысвечана, Зіне. Яна сама пра гэта казалася. Мабыць, не ўсім дадзена вытрымаць турыстычны лад жыцця і бардаўскія захапленні, не ўсім. Не вытрымала і Зіна. Але ніводнага разу мы не папракнулі яе слабінкай, і яна гэта цаніла.

Значыць так, у Юрыя Іванавіча была не тое каб звычка, а як бы звычай, можа быць, нават рытуал – абыходзіць раніцамі навакольныя сметніцы, дакладней, месцы збору смецця, якіх дастаткова ў кожным маскоўскім двары. Быў нядоўгі час, калі масквічы азартна кінуліся ўпрыгожваць свой побыт, бяздумна пазбаўляючыся ад рэчаў, якія, на іх думку, побыт не ўпрыгожвалі. І бязлітасна выкідвалі самавары, старыя прасы, сацьмелыя ад часу люстэркі, этажэркі, ложка, буфеты разьбянай працы і іншыя скарбы. А Юрый Іванавіч, ведаючы сапраўдную цану гэтаму “барахлу”, як бы збіраў даніну з чалавечага глупства і пыхі.

Зараз аб галоўным.

Неяк Юрый Іванавіч, змораны ад чаявання, заначаваў у майстэрні, з ім гэта здаралася, ды чаго цямніць – з многімі гэта здаралася. У гэтую раніцу Юрый Іванавіч падняўся рана і ў перадсвятальных прыцемках, пераходзячы ад адной смеццёвай скрыні да іншай, выявіў гэтую самую рэч... Ён ужо прайшоў каля жалезных скрынь, ужо абмінуў іх, але нешта прымусіла яго азірнуцца краем свайго натрэніраванага вока, ён не столькі ўбачыў, колькі адчуў невыразны рух за спіной.

І павярнуўся. І ўбачыў, як нешта цямяна пабліскае, нешта засунутае ў шчыліну паміж двума сплюшчанымі, іржавымі, агіднага выгляду смеццёвымі скрынямі.

І знайшоў у сабе сілы вярнуцца.

Вярнуцца. Прыгледзецца. Ён працягнуў руку, узяў гэтую рэч. І міжволі войкнуў ад прадчування ўдачы. У яго руках была цалкам дыхтоўная рама, нібы самая звычайная, у якія ўстаўляюць карціны, рэпрадукцыі, або пад шклом размяшчаюць россып фотаздымкаў сваякоў – і такі звычай ёсць, хоць сустракаецца ён часцей у вёсках, чым у ганарлівых маскоўскіх кватэрах.

І яшчэ адну падрабязнасць разгледзеў Юрый Іванавіч у святле цямянага ліхтара – рама была пакрыта бронзавай фарбай. Што яго здзівіла – гіпсавая ляпніна была амаль цэлая, хоць бронзавае пакрыццё захавалася не ўсюды, мабыць, рама многія гады пылілася за нейкай шафай, а можа і на балконе, ці і на гарышчы, або ў яшчэ больш зневажальным для яе месцы.

Спехам абышоўшы яшчэ два-тры двары і не знайшоўшы нічога вартага, Юрый Іванавіч вярнуўся ў майстэрню, замкнуў за сабой дзверы. Ён заўсёды замыкаў за сабой дзверы, паколькі, здаралася, яго трырожлівыя ранішнія бамжы – ці не знойдзецца чым пахмяліцца. Пасля гэтага паклаў сваю знаходку на стол, уключыў святло і, надзеўшы акуляры, ужо ўважліва разгледзеў раму.

Чым больш ён углядаўся ў яе, тым больш яна яму падабалася, ён знаходзіў у раме ўсё новыя вартасці, якіх не мог убачыць там, каля смеццевых скрынь.

Першае ўзрушэнне Юрый Іванавіч адчуў, выявіўшы, што рама пакрытая не паскуднай бронзавай фарбай, а фарбай залатой, годнага колеру, мяккай глухой танальнасці, а яшчэ праз некалькі хвілін ён зразумеў, што гэта зусім і не фарба – па адваленай лускавінцы здагадаўся, што гэта самая сапраўдная пазалота і таму раме ўжо ніяк не менш як сто гадоў.

– Так, – сказаў Юрый Іванавіч і, змахнуўшы з ілба пот, знясілена сеў на табурэтку. І, ужо седзячы, зрабіў яшчэ адно адкрыццё – узоры на раме былі зусім не ляпнінай з медыцынскага гіпсу, змешанага з клеём, масцікай і іншымі смуроднымі рэчывамі. Узоры на раме былі разьбяныя, пад адваленай лускавінкай Юрый Іванавіч разгледзеў структуру дуба.

– Разьбяны дуб, – прашаптаў ён, апасліва азірнуўшыся па кутах майстэрні – ці не застаўся хто з учорашніх знясіленых гарэлкай гасцей.

Не, у майстэрні, акрамя яго, нікога не было.

І Юрый Іванавіч, як чалавек практычны, чыё дзяцінства прайшло ў бандыцкіх кварталах Мар'інай рошчы, падышоў да акна і зашмаргнуў штору, добра зашмаргнуў, шчыльна, каб надзейна была перакрытая шчыліна паміж палотнішчамі ільнянога палатна.

– Гэта што ж атрымліваецца, – мармытаў ён, знаходзячыся ўжо на мяжы шчаслівага вар'яцтва, – гэта што ж атрымліваецца... ды гэтай раме цаны няма... так нельга, ты, Юра, павінен чайку махануць, а то няўзнак яшчэ і розумам кранешся.

Далейшыя дзеянні мастака былі выразнымі і выверанымі. Напоўніў чайнік вадой з-пад крана, паставіў яго на электрычную плітку і уключыў яе. Потым, атрымліваючы асалоду ад кожнага свайго руху, дастаў новы пэндзаль, які даўно зберагаў для працы нечаканай, для карціны годнай, выставачай, для палатна новага. Бязлітасна садраў цэлафанавую абгортку з пэндзля, страсянуў яе, напаўняючы паветрам, і пачаў цнатліва чыстым пэндзлем вымятаць пыл з узораў рамы. І, дзіўная справа, прама на яго вачах рама нібы ажывала, ўспыхнула цьмяна і значна, прымусіўшы назаўжды забыцца пра бронзавую фарбу, ад якой мітусіцца ў вачах і на якую так ахвотна гадзяць мухі. З-пад пласта пылу паступова праступалі раслінныя ўзоры незвычайна тонкай працы. Адчуваўся разец не проста стараннага рамесніка, гэта была рука сапраўднага майстра, ён не залізваў ўласныя агрэхі наждачнай паперай, а як бы атрымліваў асалоду, Калі асобныя лісцікі і адрозніваліся адзін ад аднаго, то так могуць адрознівацца толькі сапраўдныя лісты. Акрамя лісця, на раме размяшчаліся і жалуды, і галіны – падуладныя руцэ, ломкія, спрацаваныя рукой дзёрзкай і упэўненай.

Калі ў тую першую раніцу ён выпіў свой чай, воддаль выпіў, каб, не дай Бог, ні адна кропля не ўпала на раму, дык вось, калі ён падышоў да стала і зірнуў на раму... хлопцы, перад ім ляжала новая рэч. Ні адзінай заганы ён не выявіў, ні адной драпіны,

ні аднаго памутнення... Рама нібы сама, па ўласнай волі, прывяла сябе ў парадак, прыхарашылася, каб спадабацца яму і аддзячыць за клопат і добрае стаўленне да сябе.

Калі я ў тую раніцу зайшоў у майстэрню, у чарговы раз падзівіўшыся зялёным водарасцям, якія звисалі са столі мудрагелістай цвіллю, што раскідалася па сценах, то заспеў Юрыя Іванавіча каля стала – ён разглядаў дзіўную раму, якая ў гэтым змрочным памяшканні была падобная на сонечнага зайчыка.

– Уяўляеш, – сказаў ён, не адрываючы позірку ад стала, – сёння раніцай рамачку знайшоў. Каля смеццевых скрынь. Хтосьці выкінуў з-за непатрэбнасці.

– Ні фіга сабе рамачка! - чамусьці шэптам усклікнуў я.

– Гэта яна цяпер так глядзіцца, а знайшоў я яе ўсю ў пыле, цёмная такая была, можна сказаць, непрывабная. А цяпер гляджу, падобна на тое, што яна як бы ўся ўспыхнула агнём... Трэба ж...

– Старадаўняя?

– Падобна на тое, - адказаў Юрый Іванавіч.

Калі я збегаў у суседнюю краму і вярнуўся ў майстэрню, то заспеў жывапісца ў поўнай разгубленасці. На мальберце ва ўсім сваім харакстве стаяла залатая рама, а на падлозе было раскідана не менш за паўтузіна карцін.

– Нічога не разумею, – мармытаў Юрый Іванавіч, і вочкі яго з зараснікаў барады, якая пачыналася ад броваў, лыпалі з амаль дзіцячай бездапаможнасцю. – Ніводная мая праца не падыходзіць. Уяўляеш?

– Па памеры? – удакладніў я.

– Ды не, з памерам усё ў парадку, памер як раз вельмі ўдалым апынуўся, усе працы кладуцца ў раму без зазораў... што таксама дзіўна, між іншым ... карціны па памерах розныя, а ў раму кладуцца ... так не бывае, Віця, так не бывае ... паглядзі ... ці то карціны скурчваюцца, ці то рама раздаецца...

Першай Юрый Іванавіч уставиў у раму "Вясну на рацэ Анезе" – карціну яркую, сонечную, з зіготкім снегам, вясёлкавымі ільдзінамі крыгаходу... Дык вось, прама на нашых вачах уся рознакаляровасць у раме памеркла і зрабілася амаль графічнай, аднакаляровай, быццам у алоўкавым выкананні.

– Не разумею, нічога не разумею, – Юрый Іванавіч няўцешна прысеў на табурэт.

– Давай іншую! - рашуча сказаў я. – хто гэтая прыгажуня? Чый партрэт?

– Дзяўчынка мама прывяла ... Школу заканчвае ... жывуць яны побач, у гэтым жа доме... семнаццаць гадоў дзяўчынцы, – дадаў Юрый Іванавіч, з жахам гледзячы на раму.

– Давай партрэт! Дзяўчынка, я гляджу, уся накіраваная насустрач будучыні, шчасліваму жыццю! – гучным голасам і жыццесцвярджальнымі рухамі цела я спрабаваў страсянуць Юрыя Іванавіча і вывесці яго са стану збянтэжанасці.

Выняўшы з рамы анежскі пейзаж, я з уздрыгненнем краем вока ўбачыў – ён зноў стаў налівацца фарбамі. Узяўшы сябе ў рукі, я зрабіў выгляд, што нічога не адбываецца, і, устаўшы дзявочы партрэт у раму, усталяваў яго на мальберце і адышоў у бок, каб палюбавацца і аддаць належнае таленту майстра.

Але калі павярнуўся да Юрыя Іванавіча...

Ён глядзеў на мяне і вочы яго былі заплаканыя. Дзве адзінокія слязінкі выкаціліся з яго раптам пачырванелых вачэй, сарваліся ўніз і патанулі ў бяздоннай барадзе.

– Ну? – выціснуў ён з сябе. – Што скажаш?

– Выдатная праца! – ляпнуў я, не ўгледзеўшыся яшчэ толкам у карціну на мальберце.

Але калі, падпарадкоўваючыся яго погляду, паглядзеў на партрэт школьніцы...

Сказаць, што я працверазеў, гэта нічога не сказаць, у мяне было такое адчуванне, што я працверазеў назаўжды. З партрэта на мяне глядзела спелая жанчына з бясконца стомленым позірам. А пастава... у яе позе было нешта асуджанае, рукі не проста ляжалі на каленях... так могуць ляжаць толькі рэйкі... як бы прыціснутыя ўласным непад'ёмным цяжарам.

– Вось мне цана, – галасіў Юрый Іванавіч, заліваючыся слязьмі. – Вось мне сапраўдная цана, гамбургскі рахунак, маці яго... я зразумеў – рама агаляе, рама ўсё ставіць на свае месцы... я прывык афармляць працы ў кардонныя паспарту, у неапрацаваны багет ў сучках і задзірынах, я нават наждаком яго не драіў... вядома, у такім багэце што заўгодна будзе глядзецца цукеркай з Трацякоўкі...

Я моўчкі дастаў партрэт дзяўчынкі з рамы і адставіў яго ў бок. І ўбачыў, хлопцы, проста ўбачыў, як на маіх вачах партрэт пачаў змяняцца. Здавалася б, нічога не змянілася, засталася ўсё тое ж самае, тыя ж фарбы, тая ж прадуманая нядбайнасць майстра, але перада мной зноў сядзела дзяўчынка, поўная радасных памкненняў у шчаслівае жыццё, якое пачыналася адразу за школьным парогам. Яе лёгкія паветраныя рукі гатовыя ўзяцца за каленяў, яны яшчэ нікога не абдымалі, яны яшчэ будуць абдымаць, яны ўжо хочуць, ужо цягнуцца, каб абняць, яе вочы прамяніліся надзеяй, а яе пастава... здавалася, яна праз секунду сарвецца з месца і выпырхне з гэтай майстэрні, абвешанай злёнай цінай, вырвецца насустрач вясноваму сонцу, насустрач сонечным зайчыкам, насустрач птушкам, коткам, сабакам, насустрач людзям, у рэшце рэшт!

Усё ж такі Юрый Іванавіч быў добрым мастаком, толькі добрыя мастакі могуць плакаць ад уласнай бездапаможнасці, як яны яе разумеюць.

Прышла Зіна. Моўчкі паглядзела на нас, акінула позірам майстэрню і, вядома, убачыла галоўнае – чакушку на сталі. І адразу невымоўная грацыя зайграла ў яе постаці, у выразе твару паўстала годнасць, у яе з'явілася шыя, рукі. Яна села на край канапы, і пад ёй, у глыбінях гэтай зашмальцаванай, праціснутай пачвары як надыходзячы абвал у Дамбайскіх гарах грывнулі пустыя бутэлькі.

– Посуд-то... здаць бы, – абыякава прамовіла Зіна.

– Здай, – адказаў я.

– Не данясу.

– А ты не нясі ўсю адразу.

– А гэтую... можа, разліць? – яна кіўнула на чакушку.

– Вядома, Зіна... чаго там пытацца.

Юрый Іванавіч глядзеў прасветленымі пасля слёз вачыма ў акно і, было падобна на тое, што ён не чуў нас. І толькі на апошніх словах, усё гэтак жа гледзячы ў акно, вымавіў нягучна:

– Я яе выкіну.

– Каго? Зіну?

– Раму.

– Ведаеш, Юрый Іванавіч... і Левітан будзе для яе не самай лепшай рамай. Яна Куінджы хоча.

– Ха! Як кажа Зіна, я для яе дрэнны?

– Проста ў яе іншыя густы. Можа, у ёй Рэмбрант вісеў дзве-тры сотні гадоў.

– А Рэмбрант, між іншым, не вельмі і добры! – вымавіў Юрый Іванавіч, дзёрзка ускінуўшы бараду.

– Але яна гэтага не ведае, – адказаў я, надрэнна адказаў, з гэтым дыпламатычным выкрутасам.

– Пра каго гаворка? – спытала Зіна з падазрэннем у голасе.

– Ды тут адна... Адна.

– Гэта я, ці што?

– Зіна – працягнуў я дакорліва, – ну што ты нясеш ... Ты свой хлопец.

– Дык мне схадзіць?

– Крыху пазней...

Схадзіла ўсё ж Зіна, схадзіла, настаяла на сваім. Юрый Іванавіч быў маўклівы, прыгатаванне гарбаты даверыў Зіне, з кожнай чаркі выпіваў толькі да паловы і касіў вокам, касіў, як пародзісты жарабец, у шчыліну паміж стэлажамі, куды заштурхнуў залатую раму, засунуў яе папярэдне ў чорны цэлафанавы мяшок для смецця. Учысты, новы мяшок, ён проста прызначаны быў для смецця. Праходзячы міма, я быццам бы няўзнак дакрануўся да рамы, і у мяне паўстала нясцерпнае жаданне закрануць яе. Ну што сказаць, лёгкая вібрацыя, ведаеце, як дрыжыць у кішэні пры выкліку мабільны тэлефон з адключаным гукам. У мяне нават узнікла адчуванне, што і гук можа прагучаць, рама як бы з велікадушнасці не падала голасу, а магла, я зразумеў – магла.

Ішоў час.

Прышоў Равіль, вядзьмак, маг і экстрасэнс, калі не хлусіць, вядома, прыйшоў беглы пракурор з Казахстана – падобна, як бы ён у вышук абвешчаны, зазірнуў на агенчык былы камандзір падводнай лодкі па мянушцы Муслім Магамаеў, ён з тых краёў, з Каўказскіх, следам за ім – прэзідэнт Сусветнай шашачнай Федэрацыі Віця

Крамарэнка, з ім чэмпіён Маўрытаніі па шашках Алі Абідзін. Апошнім, задыхаўшыся, прыбег Міша, сын Юрыя Іванавіча, шумны, вясёлы...

І Зіне ў той вечар было добра з намі, ніхто яе не крыўдзіў, яна хмялела, папісквала радасна галаском сваім мышыным, бястрашна сыходзіла ў бязмежную цемру і вярталася з бутэлькай, выклікаючы агульную радасць і захапленне. Больш ёй нічога і трэба не было, больш ні на што ў яе і сіл не было, хіба што вырашыць некаторыя жыццёвыя справы Юрыя Іванавіча – гэта яна заўсёды рабіла ахвотна, паколькі сам ён да падобных заняткаў не быў прыстасаваны, ну зусім.

– Юры Іванавіч! – азарыла мяне ў той вечар. – А ты ж некалі пісаў партрэт Зіны!

– Ну?

– І быццам нядрэнна атрымалася...

– І што? - Юрый Іванавіч ужо ўсё зразумеў.

– А як будзе глядзеца, калі...

– Думаеш, варта? - засумняваўся арабелы жывапісец.

- А чаму б і не?

– Страшнавата...

Не пашкадаваў Юрый Іванавіч, не пашкадаваў бедную Зіну – напісаў усё як ёсць. І мяшкі пад вачыма, і фіялетавае адценне твару, і бясконцую галечу, і закінутасць атрымалася яму на гэтым партрэце ўвасобіць. У Зіны сапраўды была дзіўная прыхільнасць да фіялетавага колеру – куртка, падабраная каля смеццевых скрынь, кімсьці падораны шалік, зацыраваны бледна-ліловы світэрак...

Што казаць – сумны партрэт атрымаўся, да таго ж бязлітасны нейкі, негуманны. Зрэшты, за добрымі майстрамі гэта водзіцца, падабаецца ім даводзіць сваё мастацтва да бязлітаснасці. А мы ж праставатыя, а мы ж захопленыя спяшаемся назваць гэта майстэрствам, разуменнем чалавека, яго радасцяў і нягод, псіхалагізмам, даруй нам, Госпадзе.

Калі Юрый Іванавіч, хмурачыся і бурчучы пад нос нешта пра перабітыя, паламаныя крылы, уставіў партрэт Зіны ў раму, а падрамнік увайшоў так лёгка і падагнана, быццам рама была спецыяльна зроблена для гэтага партрэта, дык вось, калі Юрый Іванавіч, уставіўшы партрэт у раму, усталяваў яго на старым сваім, расхістаным і заляпаным фарбай мальберце, раптам там у майстэрні шум змоўк сам па сабе. Змоўк беглы пракурор, не скончыўшы квяцісты ўсходні тост, змоўк на паўслове Сурхайханаў, забыўшыся пра свае княжацкія дамагані на дагестанскі трон, нават Равіль перастаў распяваць містычныя замовы на арабскай мове...

Зіна глядзела на сваю выяву, апраўленую ў імператарскую раму з нейкім здранцвеннем, і хмельныя яе вочы павольна напаўняліся, набрынялі слязьмі, пакуль, нарэшце, не праліліся яны праз край і не пацяклі па шчоках, змываючы знойдзеную дзесьці пудру.

З партрэтам відавочна нешта адбывалася.

Фіялетава сць тону заставалася, але ён мяняўся, набываючы высакароднасць пэндзля Мадэльяні, а атрутная жаўцізна па сіле і стрыманасці ўжо магла супернічаць з жаўцізнай на палотнах Эль Грэка, якія мне давялося неяк убачыць у горадзе Мадрыдзе, у музеі Прада, змрочным і велічным... а пастава... у Зіне з'явілася годнасць красуні Крамскага, тая ж недаступнасць, тая ж паблажлівасць...

Не заўсёды, не заўсёды бегала Зіна за бутэлькамі ў апраметную цемру двароў вуліцы Праўды, бегалі і для яе, і не за гарэлкай – за шампанскім і марціні, за херасам і кабернэ. І ўсе раптам убачылі яе на Дамбайскай сцежцы, на той самай, на якой гадоў трыццаць назад стаяла яна з выклікам, і не мог, не мог не выклікнуць знакаміты бард – “што ж на сцежцы стаіш”...

А ўзрост...

На партрэце Зіне было ніяк не больш за дваццаць!

Лыжы пры печы стаяць,

Захад сацьмеў за гарой.

А снег пачаў раставаць.

Хутка паедзем дамоў... – нараспеў прагаварыла яна і, нібы засаромеўшыся, змоўкла. Яна пазнала сябе тую, з песні, якую спявала калісьці ўся краіна.

– Я, мабыць, схаджу, – сказала Зіна і, падняўшыся, хутка выйшла, нават не заўважыўшы грошай, якія я паспеў ёй працягнуць.

Пакуль Зіна блукала дзесьці ў сырых поцёмках двароў, размова не клеілася, усе словы здаваліся пустымі і непатрэбнымі. А на партрэце ў залатой раме працягвалі адбывацца перамены. Удакладняліся мазкі, мяняўся малюнак, танальнасць. Зіна ўжо стаяла на сцежцы ў блакітнаватай кашулі, тонкай загарэлай рукой прытрымлівала рэмень заплечніка, а на яе безыменным пальцы раптам паўстаў пярсцёнак з маленькім фіялетавым каменьчыкам – вось, аказваецца, адкуль у яе прыхільнасць да фіялетавага...

– Гэта александрыт, – пачуўся ад дзвярэй голас Зіны, ніхто нават не чуў, як яна ўвайшла. – Юра падараваў.

– Той самы? – спытаў я.

– Той самы, – кінула Зіна.

– Ён табе яшчэ што-небудзь падарыў?

– Не ... не паспеў. Ён памёр. А неўзабаве памерла і я.

– Не зразумеў? Ты ж перад намі!

– Гэта не я... я памерла неўзабаве пасля Юры. Ранняя вясной. У сакавіку. Не магу пераносіць сакавік. А тое, што вы бачыце, – Зіна перасмыкнула худзенькім плечыкам, абцягнутым ліловым швэдаракам. – Гэта так... рэха ў гарах... водгук... цень ... добра так паддаецца цень. Што рабіць, кожны памірае па-свойму – і яна паставіла на стол прынесеную бутэльку.

– Дзе ж ты грошай узяла?

– Часам мне так даюць ... напавер.

– Хто?!

– Выбаўляюць хлопцы... жыццё там, у мокрых кустах пад дажджом, працягваецца, – яна махнула рукой кудысьці за спіну. І я раптам убачыў, што на партрэце менавіта яе рука, яе лінія, якая захавалася нядбайнасць ўзмаху. І падумаў – калі б нам па цяперашніх бандыцкіх часах спатрэбіўся пісталет, гранатамёт, фугас, Зіна сапраўды гэтак жа выйшла б у ноч і вярнулася праз дзесяць хвілін. І гэтак жа моўчкі паклала б на стол пісталет, гранатамёт, фугас. І нядбайна махнула б тонкай загарэлай рукой – хлопцы выбаўляюць.

Вядома, мы выпілі гэтую бутэльку пад маладым і пагардлівым Зініным поглядам, якім яна глядзела на нас з партрэта. Вядома, загаманілі зноў, і прыйшла мне ў галаву дурная думка – сфатаграфавачь хлопцаў у залатой раме. Ведаецца, як гэта робіцца? Бярэ чалавек раму двума рукамі і размяшчае яе перад сабой так, каб яна апраўляла ягоную фізіяномію.

Юрый Іванавіч дастаў партрэт з рамы, і мы па чарзе сфатаграфаваліся – тады я без фотаапарата не выходзіў з хаты. Не трэба нам гэтага рабіць, я ўжо потым зразумеў, што гэта дрэнная задума. Але гэта ўжо потым, калі ўсё абярнулася жартам не проста дурным, а нават злавесным. Не ўсе сфатаграфаваліся, ужо тое было добра. Хто ўсміхаўся, трымаючы раму перад сабой, хто высільваўся, дурасліва вырабляў з сябе нешта значнае, хто працягваў размаўляць за пакінутым сталом...

І я таксама сфатаграфаваліся, не памятаю ўжо, хто мяне пстрыкнуў маім "Ніканам". Але добра запамніў, што ў той момант не было ўсмешкі на маім твары і размаўляць не хацелася. Ужо пачало прасочвацца ў мяне разуменне – дурной мы заняліся справай, як бы чаго не выйшла. І добра памятаю, як вібравала рама ў маіх руках. Як мабільнік пры выкліку.

Зіна адправілася дадому, яна жыла ў гэтым жа доме, толькі ўваход быў з двара. Махнула развітальна напаўпразрыстай сваёй далонькай і выслізнула за цяжкія дзверы. Больш жывой яе ніхто і не бачыў – у тую ж ноч родная дачушка, плод даўняга Дамбайскага шчасця, забіла яе да смерці цяжкімі турыстычнымі чаравікамі, якія Зіна і падаравала ёй у вар'яцкай надзеі, што дачка пройдзе па яе сцежках.

Не атрымалася.

Дачка пайшла па іншых дарожках – нешта пакурвала, чымсьці паколвалася ... шэсць гадоў дзяўчынцы далі. Яна патлумачыла свой учынак тым, што маці, маўляў, п'яная была. Дзяўчынка хлусіла, пад чаркай – так, але п'янай Зіна не была ніколі.

І потым... што ж гэта атрымаецца, калі мы пачнем забіваць усіх, хто пад хмяльком, хто нам падасца п'яным... хто ў Расеі жыць застанецца? На каго яе пакінем, Расею нашу?

Ладна, гаворка не пра гэта...

Размова пра іншае – пра здымкі, якія ўручылі мне на наступны дзень у праявочным пункце... Здымкі я атрымаў. Расплаціўся. Фірмовы канверт, у якім была і плёнка,

сунуў у сумку. І не зазіраючы ў канверт, які таксама чамусьці завагаўся ў маіх руках, зашмаргнуў для вернасці маланку і павольна пакрочыў у бок вуліцы Праўды.

Юрый Іванавіч быў, як заўсёды, бадзёры, вясёлы, румяныя яго шчочкі, як райскія яблычкі, свяціліся з сіваватай барады, гарэзлівыя вочы зіхацелі юным запалам.

– Ну што? - пранікліва паглядзеў ён на мяне. – Перабітыя скрышаны крылы? Няма ў маторах былога агню?

– Ох, Юрый Іванавіч, нікага агню няма, – шчыра прызнаўся я, нават не разумею ў чым справа.

– А ты чайку махані! Чайку ўсё ж махані!

– Махану, – і я цяжка апусціўся на канапу, зноў пачуўшы глухое вуркатанне пустых бутэлек. – А дзе рама? - Я азірнуўся па баках.

– Ха! Рама! Сваюліць рама! – весела сказаў Юры Іванавіч. - Уяўляеш, калі ўсе разышліся, калі ты ўжо спаў салодкім сном, я, стары пень, вырашыў зрабіць яшчэ адну спробу наладзіць з рамай якія-ніякія адносіны. І ўстаў у яе пейзаж з Грывы. Ты памятаеш вёску Грыва?

– Ну? - я чамусьці захваляваўся.

– Устаў, палюбаваўся і аднёс у кладоўку, каб не дражніць гусей. Што я бачу сёння раніцай? Што я бачу?!

– І што ж ты бачыш?

– Я бачу ў раме чыстае палатно! Віця, загрунтаванае, падрыхтаванае да працы палатно! Я так грунтаваць не ўмею. Так грунтавалі, напэўна, гадоў трыста таму... усякія Леанарда і іншыя. Гэта не палатно, Віця, гэта не палатно...

– Што ж гэта?

– Гэта... Гэта... Яечка. Віця, палатно прагне пэндзля і фарбаў, яно гарлапаніць, гледзячы на мяне! Яно заклікае!

– І ніякіх слядоў грывенскага пейзажу?

– Ніякіх! А палатно ледзь шурпаецькае... а звініць! Як шаманскі бубен! Віця, яно хоча фарбы, – жаласна прамовіў Юрый Іванавіч.

– А колер? - спытаў я, быццам гэта мела нейкае значэнне.

– Кажу ж – яечка! Яно ж не белае, яно цёплае... па колеры цёплае! Белы колер халодны, нежывы. А тут, - Юрый Іванавіч бездапаможна азірнуўся, акінуў поглядам майстэрню ў пошуках параўнання. - А тут... а тут... аголенае жаночае плячо на балі пры свечках!

– Юрый Іванавіч, – збянтэжана вымавіў я, – не тым ты займаўся ўсё жыццё... табе б вершы пісаць, а не карціны... Ты так ніколі не казаў.

– Скажаш нешта! - ён кінуўся ў каморку і вынес адтуль ужо знаёмую мне раму. У яе было устаўлена чыстае палатно. Так, колеру здаровага курынага яйка. І, мяркуючы па ўсім, гэтая курыца кармілася зярняткамі, а не камбікормам нішчымнага зялёнага колеру.

– І што ты хочаш на ім адлюстравіць?

– Не ведаю, Віця. Баюся дакрануцца да яго. Усе мае задумкі здаюцца нявартымі. Бачыш, як рама абыйшлася з маім грывенскім пейзажам!

– І правільна зрабіла! – бязлітасна вымавіў я, усё яшчэ не адважваючыся зазірнуць у сваю сумку і выцягнуць пакет з праявачнага пункта. – Цяпер ты зразумеў, што да гэтага часу проста дурня строіў, а не займаўся сваёй справай па-сапраўднаму?

– Ты так думаеш? – засмуціўся Юрый Іванавіч.

– Напішы на гэтым палатне аўтапартрэт. Калі што не так – рама паправіць.

- А што – прамармытаў Юрый Іванавіч, здаючыся, – хоць у мяне і перабітыя крылы, ды і агню мінуўшчыны ў матарах амаль не засталася... чым чорт не жартуе! – ён бліснуў вачыма. – Чым чорт не жартуе! – паўтарыў ён, і гэтым разам я пачуў у яго словах металічны водгук, не ягоны гэта быў тон, не ён гэта вымавіў. Ды Юрый Іванавіч і сам гэта адчуў, сумеўся, пабег да чайніка, уключыў яго у разетку. – Чайку маханеш? – спытаў ён, павярнуўшыся.

– Махану, махану, – адказаў я.

У мяне заўсёды ўзнікае адчуванне, што прамоўленае другі раз слова як бы перакрэслівае і першае, і самае сябе. "Ты мяне кахаеш?" – пытаецца дзяўчына. "Кахаю, кахаю!" – адказвае яе хлопец, і ёй становіцца ясна, што не кахае. Вось і ў мяне гэта так жа прагучала, міжволі, не хацеў я адрабляцца ад прапановы Юрыя Іванавіча. Каб схваць няёмкасць, я палез, усё ж палез у сваю сумку па здымкі. Выняў канверт, сунуў у яго руку, намацаў здымкі і выцягнуў іх, нарэшце, на свет Божы.

Першым быў здымак Зіны. Я пазнаў яе па худаватых, ссохлых ужо нагах, абцягнутых шэрымі джынсамі. І пальцы яе з фіялетавым манікюрам былі цалкам вядомыя на залатой раме. З двух бакоў былі пальцы, з чаго можна было зрабіць выснову, што раму хтосьці трымае. І размоклыя боцікі таксама былі мне знаёмыя... Я выразна распавядаю?

Боцікі на месцы, і штонікі, якія ні ёсць, і пальчыкі з фіялетавымі пазногцікамі таксама прысутнічалі на раме ў адпаведным месцы, вытанчана нават атрымаліся...

Хлопцы!...

У раме было пуста! Не было ў раме Зіны! Унутры можна было ўбачыць засаленую штору, краты на акне, у нярэзкасці, ужо за акном, бачылася жоўтае лісце ў святле ліхтара, нечы змазаны контур...

А Зіны не было.

– Зіна сёння заходзіла? – спытаў я.

– Ведаеш... Няма яе. А абяцала. Загуляла дзесьці Зіна...

– І не тэлефанавала?

– Накшталт таго...

Я працягнуў Юрыю Іванавічу здымак. Ён узяў, угледзеўся, падышоў да акна, каб лепш бачыць, здзіўлена падняў на мяне вочы, але ў іх было больш смеху, чым здзіўлення.

– Во дае!– сказаў ён амаль захоплена. – Як гэта ёй удалося?

На наступным здымку быў сам Юрый Іванавіч. Я пазнаў на раме яго цяжкія, моцныя пальцы, ніжэй былі знаёмыя мне нагладжаныя штонцы, восеньскія чаравікі, ён і цяпер быў у гэтых чаравіках.

А ў раме...

У раме быў усмешлівы хлопец у гімнасцёрцы з расхлістаным каўняром і гарэзнымі вачыма – яны ў яго і ў шэсцьдзсят гадоў заставаліся такімі ж. Юрый Іванавіч доўга ўглядаўся ў здымак, як разумны сабака, схіляючы галаву то ў адзін, то ў другі бок і, нарэшце, радасна паглядзеў на мяне.

– Дык гэта ж я, Юрка, – сказаў ён, ззяючы.— Сорак чацвёрты год, Латвія... а я якраз нямецкі самалёт збіў! З вінтоўкі! Хайнкеля, між іншым, гэта табе не хухры-мухры! Выдатна атрымалася!

Я ведаў гэтую гісторыю. Юрку толькі прызвалі ў войска, у сорак чацвёртым, ён яшчэ не ведаў, наколькі небяспечныя нямецкія самалёты, якія з бяспечнай для іх вышыні палівалі нашы пазіцыі свінцом з кулямётаў. І калі ўсе яго таварышы дружна бухнуліся на дно акапа, прыкрыўшы галовы рукамі, ён са сваёй вінтоўкі працягваў страляць па хейнкелю, які ляцеў проста на яго. Адстраляў абойму, схапіў вінтоўку, якая ляжала побач, і пачаў цяць з яе, а потым ужо і з трэцяй вінтоўкі.

А вы ведаеце, якая прыцэльная далёкасць у нашых старых вінтовак? Тры кіламетры! Гэта вам не шмайсеры нямецкія, з якіх з пяцідзсяткі метраў у акно не патрапіць. Вось з трэцяй вінтоўкі і атрымалася Юрку ўлупіць у бензабак. Трасіруючымі кулямі, між іншым. Хейнкель завуў, нібы звер, паспрабаваў набраць вышыню, але рана ягоная была смяротнай. Дацягнуў небарака да бліжэйшага ўзлеску, нырнуў за лясак і знік з вачэй. А праз секунду грукат выбуху і чорны дым у сінія нябёсы.

Нічога Юрку не далі, ні ордэна, ні медаля, хоць на Героя цягнуў хлопец.

Назаўтра яго атрад перавялі ў іншае месца, потым расфармавалі, потым пачалося наступленне, а гэта наогул Коткін дом і поўная катавасія.

А магло ўсё скласціся інакш, і іншая было б жыццё.

На трэцім здымку быў я. Сябе я пазнаў па вельветавых штанах і чорных макасінах. І ўнутры рамы я быў цалкам вядомым – бедная расліннасць, сівая барадзёнка... Ну і гэтак далей. Але што дзіўна ... Я быў у чорным смокінгу, белай кашулі і, самае галоўнае, хлопцы, самае галоўнае – пры гальштуку-матыльку. Я ніколі ў жыцці ніводнага разу не надзяваў матылька. Мабыць, мне гэта яшчэ трэба будзе. Побач са мной стаяў у такім жа ўрачыстым убоды невядомы мне дзядок, але аднекуль я ведаў – гэта шведскі кароль, і ён у сваім палацы ўручаў мне дыплом, пасведчанне аб нейкай узнагародзе...

Жарт, хлопцы, жорсткі жарт! Розыгрыш.

На самай справе ўсё было прасцей. На здымку я сапраўды быў не адзін, побач стаяў яшчэ адзін чалавек, вы добра яго ведаеце. Так, Так, Так! Зноў яна. Але мы не побач, паміж намі добры такі прасвет і, гледзячы на здымак, я, здаецца, адчуваў, які халодны скразняк дзьме ў гэтым чорным прасвеце. На здымку мы абодва прыгожыя сабой, але глядзім неяк дзікавата – не то развітваемся, не то не пазнаем адзін аднаго...

Усё як у жыцці, хлопцы, усё як у жыцці. Калі гэта можна назваць жыццём.

– Я толькі не разумею, – Юрый Іванавіч не мог адарваць погляду ад здымка, на якім ён быў такі малады і прыгожы. – Пры чым тут сорок чацвёрты год? Мы даўно ўжо ў новым стагоддзі...

– Для гэтага ты і нарадзіўся.

– Для чаго?

– Думаеш цябе запусцілі ў гэты свет, каб ты пісаў карціны? Ні фіга! Аднойчы пад вечар у сорок чацвёртым годзе васемнаццаці гадоў ад роду ты павінен быў збіць хейнкеля. І ты яго збіў. Усё. На зямлі табе рабіць больш няма чаго. Але паколькі заданне выканана ў тэрмін і якасна, табе дазволілі яшчэ трохі тут пабоўтацца. Хочаш карціны пісаць – пішы, – сказалі яны.

– Хто яны?

– Хлопцы, якія за намі прыглядаюць.

– Мы іх не ведаем?— шэптам спытаў Юрый Іванавіч, быццам баяўся, што гэтыя самыя хлопцы могуць яго пачуць.

- Іх нельга ведаць, іх можна толькі адчуваць, калі яны ўмешваюцца ў наша жыццё.

– А Зіна?

– Ты бачыў яе ў раме з запlechнікам на сцяжынцы і з александрытам на безыменным пальцы? Вось з тых часоў усё астатняе жыццё з той вяршыні яна і спускалася, дакладней, апускалася. Інакш і быць не магло – яна выканала ўсё, для чаго яе і запусцілі сюды ненадоўга.

– А для чаго яе запусцілі?

– Каб той, яе Юра, напісаў песню, ад якой бы краіна здрыганулася, даведаўшыся аб іх трапяткіх пачуццях. Ён напісаў такую песню. І неўзабаве сышоў.

– А ты? – спытаў Юры Іванавіч.

– І я, – адказаў я і нічога больш не дадаў, таму што мне больш не было чаго дадаць.

– А ўсё ж я збіў гэтага паганага хейнкеля! – сказаў Юрый Іванавіч і грымнуў па сталю цяжкім сваім сялянскім кулаком. І я ўбачыў, хлопцы, убачыў, як пад барадой варухнуліся яго жалезныя жаўлакі. І падумаў: трэба будзе – яшчэ саб'е.

А залатая рама да гэтага часу валяецца дзесьці ў бакоўцы пры майстэрні Юрыя Іванавіча сярод старых палотнаў, эцюдаў, гіпсавых бюстаў Старажытнай Грэцыі і

Рымскай імперыі. Кажа, што пабойваецца ён да яе дакранацца. Схаваў яе так, каб нават выпадкова не ўбачыў чалавек старонні, чужы.

А дарэмна.

Што рабіць, аказалася, што так ужо яна была наладавана – паказваць чалавеку нешта галоўнае ў яго жыцці, што чакае яго ці што здарылася калісьці. Імкненне, увагуле добрае, правільнае – каб не памыляўся ён, не цешыў сябе дробязямі, не прымаў пустое за ідала.

Дзіна Рубіна “Абсяг асляпляльнага святла” (пераклад Міхася Кенькі)

Яна не паспела на адкрыццё міжнароднай канферэнцыі, пра якую павінна была даць матэрыял у “Весці універсітэта”. Прайшла ў цёмную залу. Ужо ішоў першы даклад. Выступоўца суправаджаў яго слайдамі, злева ад экрана яна ўбачыла ягоны невыразны сілуэт, голас бубніў, запінаўся, дакладчык, магчыма, быў лёгкім заікай. Калі вочы прывыклі да святла, прайшла бакавым праходам да сцэны. Села ў крэсла на другім радзе.

“Ну вось, трэба ж было спазніцца – дакарала сябе ў думках і без поспеху спрабавала разабрацца ў схеме на экране. Выступленняў на адкрыцці хапіла б для таго, каб скляпаць матэрыял, а цяпер вось давядзецца выслухоўваць яшчэ і даклады, нахштальт вось гэтай бесталкоўшчыны. Дзе б гэта расшукаць праграму, па ёй можна хоць неяк зарыентавацца ў тэмах, імёнах, хто, напрыклад, гэты нудотнік?”

А дакладчык паказваў штосьці на экране, хіснуўся ўлева, і ў прасторы святла нечакана паявілася ягонае аблічча, дакладней, палова твару. Профіль заўжды бывае больш выразны, чым банальны фас. У яго была высокая скула, правільная дуга брыва і адзінокае, нацэленае нібы на адну яе, вока, у якім нібы свяцілася нейкая скарга. Затым аблічча адхіснулася і згасла.

Гэты імгненны бліц месяцовага поўтвару асляпіў яе такой успышкай тугі па каханню, нібы раптам ёй паказалі з-за шырмы таго, каго яна даўно ўжо не чакала, зараклася чакаць.

Яна адхіснулася і сляпымі рукамі пачала намацаваць ручкі крэсла, нібы спадзявалася ўхапіць сэнс таго, што з ёй зараз надарылася. І некалькі хвілін спрабавала суняць стоеныя дрыжкі ў каленях, мармытала: “Ды што ж гэта? Ды што ж гэта такое?” пакуль не ўцяміла, што яна не мае сіл, што не мае значэння, хто ён, чым займаецца, вольны ён ці не, і куды знікне пасля таго, як у зале запаліцца святло.

Святло запалілася, аб’явілі перапынак.

Ён аказаўся невысокім, някідкім чалавекам сярэдніх гадоў. Усё гэта ўжо не мела ніякага значэння, гэтак жа, як і і яе здзіўленне з нагоды яго сціплай знешнасці, такой непадобнай на той трагічны паўвоблік, які быў прад’яўлены ёй у цемры.

Яна пайшла туды, дзе яго атачылі, нешта ўдакладнялі і даспрэчвалі па дакладу калегі, задала паспешліва скроенае пытанне. Ён рассеяна кінуў ёй, пры гэтым размаўляў пра штосьці з маленькім таўстуном аспірантам, і раптам рэзка азірнуўся, пачаў лавіць злоўленым позіркам яе твар. Яна пайшла да выхаду, а сама спіной адчувала, як ён паспешліва складае ў папку матэрыялы даклада, ссыпае слайды ў карабок і кідаеца ёй услед.

І з гэтай хвіліны ўсё пакацілася сімфанічнай лавінай, якая змяце на сваім шляху іх ранейшыя лёсы, прывязаннасці і каханні – усё тое, чым набітыя заплечныя пляцакі ўсякага лёсу.

Ён дагнаў яе ў фае, каля гардэроба:

- Даруйце, н-не пач-чуў як след, што Вы...
- Неважна, я толькі хацела ўдакладніць...
- Д-дазвольце, я дапамагу Вам паліто...
- Ды не трэба, дзякуй, пачакайце, там шалік у рукаве, шалік... Яе разгубленыя рукі не пападалі ў рукавы пададзенага ёй паліто, а ягоныя безнадзорныя рукі бязладна дакрануліся (ах, даруйце! – абодва ў здранцвенні) да яе грудзей.

Калі яна не спяшаецца, ён мог бы бы адказаць на яе пытанне пра... На жаль, яна спяшаецца, і вельмі, у яе абсалютна неадкладная справа абяцала маці сёння ж наладзіць кран на дачы, ён падцякае...

- Кран? Ды я зараз жа... Божа ж мой, я вобмегам ўсё зладжу...
- А у Вас ёсць (нясмела-шчаслівая) час...
- Час? А колькі на гэта можа спатрэбіцца?
- Ды не менш за дзе гадзіны.
- Якія дробязі!

Потым – хвілін дваццаць у тамбуры грымучай электрычкі, адрывістыя, праз чыгуначны бразгат, воклічы і ягоныя вочы з прыпухлымі, нібы калмыцкім павекамі – адурманена блізкія, калі яго кідала да яе на стыках рэк.

Далей – пятнаццаціхвілінная бегатня па зледзянелай пасялковай дарозе да зачыненай на зіму дачы, ваядзіна з замком, які не жадаў паддавацца змерзламу ключу у яе дрыготкіх пальцах, ягонае перарывістае:

- Д-дазвольце ўжо мне... усё ж які-ніякі мужчына...

Нарэшце замок пераможаны, дзверы са скрыпам разверзліся, яны ўваліліся на зашклёную веранду, дзе ён тут жа абняў яе, сутаргава хліпнуўшы...

Скарыстаем жа гэтую хрыпату, задыхлівую паўзу для кароткай біяграфічнай даведкі: *Ён - доктар навук, гісторык, спецыяліст па хазарах, аўтар двух кніг, якія карысталіся вядомасцю, жанаты, дзве дачкі – сямнаццаці і дванаццаці гадоў.*

Яна, журналістка, аўтарка сцэнарыяў двух нікому не вядомых дакументальных фільмаў, два няўдачных шлюбы, дзяцей няма, сытая напоўніцу, пакіньце мяне ў спакоі...

Але ж, калі ўздумаць – якая ўсё ж радасць у гэтых выпадковых усплёсках незнаёмых лёсаў, не прыбраных з лета прасцінах на дачнай канапцы, у дотыках ледзяных пальцаў да гарачага цела! У нашым узросце ад пасцельных сцэн патрабуеш наяўнасці па крайняй меры прыстойнага ложка. Гэтак жа і прастуду схапіць нядоўга... Дарэчы, шалёны падлеткавы жар, які трос іх абодвух, быў хутчэй за ўсё

звязаны з тэмпературай. Пазней высветлілася: захварэлі яны абодва – у тых дні па Маскве гуляў заморскі вірус.

– Горла сохне, сказаў ён, зморшчыўшыся, – дзе тут кран?

– На кухні...

Ён ўсхапіўся, па-старэчаму накінуў на плечы плед, пабрыў на кухню.

– А і сапраўды падцякае! – крыкнуў адтуль.

І пасля гэтага кран быў забыты назаўжды і падцякае, відаць, і сёння. Вярнуўся, хвілін з пяць стаяў каля дзвярэй, глядзеў, як яна ляжыць у пярлінах поту, у абсягу асляпляльнага зімовага святла, што біла праз вокны вяранды.

Калі дзвюма гадзінамі пазней яны нарэшце апрануліся і выйшлі, ён сказаў: – Праз тыдзень я ад'язджаю...

Яны стаялі на платформе ў чаканні электрычкі. Воддаль шпацыравала стараватая цётка са злінялай да жаўцізны балонкай.

– А вернешся калі? – спытала яна. Ён хацеў адказаць “ніколі”, і, па сутнасці, гэта было б праўдай. Але сказаў:

– Н-не ведаю. Можа быць, праз год. Я з'язджаю з усёй сям'ёй на пастаяннае жыхарства ў Ізраіль, у Хайфу.

Ну вядома ж, яна так і думала.

Ды нічога такога яна і не думала, якога д'ябла! Усё гэта абрынулася на яе сёння ўранку, калі яна ўвайшла ў цёмны канферэнц-зал, і там з-за шырмы лёсу ёй паказалі карнавальную палову твару з нацэленым на яе вокам.

– Чаму ты ўсміхаешся? – спытаў ён хмура.

– А вунь, з-за яе... сказала яна, – з-за дамы з сабачкай.

Цэлы тыдзень яна правалялася ў ложку з грышам. Ён, верагодна, таксама. Ну вось і цудоўна, і добра, бывай мая слаўная прыгода!

Калі паводле яе разлікаў, самалёт “Масква – Тэль Авіў” павінен быў ужо набраць вышыню, зазваніў тэлефон і ягоны голас паспешліва прамовіў:

– Я ў Шарамецева, на хвілінку... Дамовіўся, што цябе запрасяць у снежні на канферэнцыю ў Іерусалім... Што?! – крыкнуў – Н-не чую!

– Што ты сказала?

Тут сувязь перарвалася, і яна заплакала – ад шчасця.

Праз некалькі тыдняў яна вывалілася ў аэрапорце “Бен-Гурыён” – у расхлістанай дублёнцы, з калматай шапкай у руцэ – наўпрост у у сонечны сяродземнаморскі снежань.

Ён стаяў асобна ад пярэста-цыганскага натоўпу тых, хто сустракаў самалёт – незнаёмы, малады, у джынсах і нейкай лёгкадумнай куртцы. Стаяў воддаль, узяў угору абедзьве рукі, нібы здаваўся неадольнай сіле. Калі ж яна наблізілася, павольна апусціў ёй рукі на плечы, намацваў іх, нібы сляпы.

У аўтобусе яны паступова ўспомнілі адзін аднаго, ён стаў ажыўлены і, похапкам паказваў штосьці ў акне, тое, што, відаць, было цудоўным і вартым захаплення, і некалькі разоў паўтарыў, як усё здорава склалася – а галоўнае, што канферэнцыя якраз у Іерусаліме, і гэта дазволіла яму вырвацца з дому, з Хайфы, на ўсе гэтыя тры дні.

– У мяне даклад толькі заўтра раніцой, – дадаў ён, – а далей цішыня...

Яна прагна глядзела, як варушацца ягонныя вусны, нібы прапусціць баялася нешта галоўнае, што ён зараз вымавіць і тым самым выратуе абодвух назаўжды.

У велізарным холе раскошнага атэля яны атрымалі ў парцье ключы ад нумара, потым тройчы адбіліся ў люстрах хуткаснага ліфта іх твары ў напоўздранцвенні, і – на ўсе тры дні канферэнцыі з невядомай для нас назвай – мы пакінем іх, бездапаможных уладароў адзін аднаго, разглядаць дахі Іерусаліма з-за штор атэля “Халідэй Інн”, з вышыні дванаццатага паверху.

Толькі аднойчы ён сказаў, калі стаяў каля акна за яе спіной і назіраў, як горная ноч па адным, нібыта свечкі, гасіць чарапічныя дахі, якія гарэлі ў водблеску сонца:

– Гэты горад заслужыў, каб яго разглядалі не з такой вышыні...

Праз тры дні яны зноў стаялі ў аэрапорце “Бен -Гурыён” у чаканні кантролю, вельмі тут строгага.

– Там, у Маскве, васемнаццаць м-марозу! – казаў ён. Гэта кашмар – такія перапады тэмператур!

Яна пачала апраўдвацца, што інакш яе шэф нізавошта не дазволіў бы ёй прыляцець, яна змагла так хітра завітаць сюды толькі дзякуючы руціннай камандзіроўцы. І, бог дасць, такое ўдасца яшчэ. Калі-небудзь... Калі, напрыклад? Ніколі, – раптам зразумела яна. Але сказала лёгка:

– Ну, у сакавіку, скажам... Або ў красавіку...

– У красавіку тут дзьме хамсін – злы гарачы вецер, – сказаў ён.

Яна ступіла на эскалатар, памахала сваёй растрапанай, як балонка, шапкай, і штосьці прамовіла.

– Што? Н-не чую.

Эскалатар павалок яе ўгору – рука з шапкай, крысо дублёнкі, боцікі...

Увазнеслася...

Ён узяў у бары філіжанку кавы, плітку шакаладу і як некалі ў юнацтве, пасля разгульнай п’янай начы, тут жа прагна яе з’еў. Заказаў яшчэ сто грамаў каньяку і, зусім шчаслівы, сядзеў яшчэ хвілін сорок на высокім нязручным стульчаку, пакуль яго не пацясніла чарга. “Быццам малады” падумаў ён.

Усхапіўся і выйшаў.

Насустрач яму пераходзілі дарогу тры армянскія святары пад вялікім парасонам. Той, які быў пасярод, караценькі і тоўсты, перасягаў лужу і пры гэтым прытрымліваў сутану рухам жанчыны, якая прыпаднімае падол сукенкі.

І па ўсім шляху да Хайфы, і пазней, калі ён у жаданні аддаліць вяртанне дадому, пехатой даў неверагоднага кругаля, каб пастаяць над затокай, над кранамі і мачтамі ў порце, – і спрабаваў хаця б у думках сабраць і наладаваць сваё жыццё, узарванае і разнесенае ў шматкі трыма гэтымі днямі ў паднябесным нумары “Халідэй Інн”.

Пакуль ён цёгся да дому, успінаўся па лесвіцы, адмыкаў ключом дзверы, увесь час думаў, што рабіць, што рабіць, і як пражыць хаця б гэты, першы вечар?

У кватэры было цёмна, толькі на кухні гарэў таршэр падводным зеленаватым святлом, пахла ягонымі любімымі сырнікамі, лілася вада і бразгаў посуд. Ён хлопнуў дзвярыма, каб хоць такім чынам абазначыць сваё з’яўленне.

– Ну, нарэшце! Паслухай, які жах! – крыкнула з кухні жонка. – Толькі што перадалі: над Чорным морам узарваўся самалёт “Тэль-Авіў – Масква”, яшчэ невядомая прычына – тэракт ці аварыя... Як уявіш сабе гэтых няшчасных... іх сем’і... А хіба нашы маглі правароніць тэрарыста?

Перад яго вачыма паплыў вогненны шар іх кароценькага вышыннага жыцця, лёгка ўзляцеў, завіс у абсягу асляпляльнага святла і – успыхнуў над морам.

Яна зірнула з кухні ў цемру пакоя, дзе муж па-ранейшаму стаяў і чамусьці не запальваў лампу, сказала:

– Ну, раз ты яшчэ не распрануўся, то вынесі смецце.

Генрык Сянкевіч “Дазорца маяка” *(пераклад Міхася Кенькі)*

Так здарылася аднойчы, што дазорца маяка ў паселішчы Аспінваль, што непадалёк ад Панамы, недзе прапаў. Гэта сталася ў час шторму, таму палічылі, што няшчасны мусіў падняцца на самы край скалістай выспы, дзе стаяў маяк, і яго змыла хваляй. Гэта была досыць праўдападобная згадка, тым болей, што назаўтра не знайшлі ягонай лодкі, якая звычайна стаяла ў затоцы сярод скал. Месца дазорцы маяка стала вольным, трэба было хутчэй знайсці новага, бо маяк меў вялікае значэнне для руху па моры ў гэтым месцы, а таксама для караблёў, што плылі з Нью-Йорку ў Панаму.

У заліве Маскітаў мноства меляў і рыфаў, плысці сярод якіх цяжка нават удзень, а ўночы, асабліва калі над морам, нагрэтым паўднёвым сонцам, навісае густы туман, пракласці шлях і зусім немагчыма. І тады адзіным арыенцірам для шматлікіх суднаў застаецца святло маяка. Паклапаціцца пра тое, каб знайсці новага дазорцу маяка, выпала консулу Злучаных штатаў Амерыкі, акрэдытаванага ў Панаме, і клопат той быў не просты. Па-першае, змену трэба было знайсці за дванаццаць гадзін, па-другое, наступнік павінен быць надзвычай сумленным чалавекам, абы каго не прымеш; а да таго ж і кандыдатаў на гэтую пасаду не было. Жыць на маяку не так проста, асабліва леным і валацужным жыхарам поўдня. Той, хто жыве на маяку – амаль што вязень. Ён можа пакінуць сваю скалістую выспу хіба толькі ў нядзелю. Штодня прыплывае човен з Аспінваля, прывозіць запас ежы і свежую ваду, а потым на выспе, што складае не болей морга, не застаецца нікога, апрача дазорцы маяка. Ён павінен жыць на маяку, падтрымліваць яго ў належным стане: удзень развешвае разнакаляровыя сцяжкі, якія паведамляюць маракам паказанні барометра, а ўвечары запальвае ліхтар. Не такая то і вялікая праца, здавалася б, аднак, для таго, каб запаліць агонь на вяршыні вежы, трэба падняцца наверх па крутой лесвіцы, у якой больш чатырох соцень ступенек, а дазорцу часам бывае патрэбна прарабіць гэты шлях некалькі разоў на дні. Словам, гэта жыццё мніха, нават больш таго, жыццё пустэльніка.

Не дзіўна таму, што містэру Ісаку Фальканбрыджу было не так і проста знайсці таго, хто мог бы надоўга заступіць на месца нябожчыка, і можна было зразумець ягоную радасць, калі нечакана такі прэтэндэнт з’явіўся ў той самы дзень. Гэта быў ужо стары чалавек, гадоў пад семдзесят, а можа і болей, але худы, рухавы, з паставай вайскоўца. У яго былі зусім белыя валасы, твар смуглы, як у крэолаў, але сінія вочы яскрава сведчылі, што ён не жыхар поўдня. Ягоны твар выглядаў невясёлым і засмучаным, але пачцівым. Ён адразу спадабаўся Фальканбрыджу. Але яго трэба было яшчэ праэкзаменаваць, і паміж імі завязалася размова.

- З якіх вы мясцін родам?
- Я паляк.
- Што рабілі дагэтуль?
- Бадзяўся па свеце.
- Дазорца маяка павінен любіць сядзець на адным месцы.
- Я хачу адпачыць.
- Вы служылі дзе-небудзь? Можа, у вас ёсць якія небудзь дакументы з мінулых месц працы ці службы?

Стары выцягнуў з-за пазухі скрутак палінялай шаўковай тканіны, які нагадваў кавалак старога сцяга. Разгарнуў яго і прамовіў:

– Вось мае дакументы. Гэты крыж я атрымаў у трыццатым годзе. А вось другі, іспанскі, з часоў вайны карлістаў; трэці – французскі, Ганаровага легіёна; чацвёрты мне далі венгры. Потым я ваяваў у Злучаных Штатах супраць паўднёвых, там крыжоў не давалі, але вось пасведчанне.

Фальканбрыдж узяў паперу і пачаў чытаць.

– Скавінскі? Гэта пра вас тут пішуць? Ого! Два сцягі, уласнаручна захопленыя ў часе штыкавой атакі! Вы былі добрым салдатам!

– Пастараюся быць і добрым дазорцам на маяку.

– Вам спатрэбіцца штодня па некалькі разоў залазіць на вежу. Ці здаровыя ў вас ногі?

– Я пехатой прайшоў амерыканскую пустэлю.

– *All right!* А з марской справай вы знаёмы?

– Я тры гады праслужыў на кітабойным судне.

– Відаць, вы паблукалі па свеце.

– Толькі спакою не зведаў.

– Чаму?

– Такі ўжо лёс...

– Мне здаецца, што для дазорцы маяка вы стараваты.

– *Sir* – раптам усхвалявана перапыніў прэтэндэнт, – я вельмі стаміўся і спакутваўся. Самі бачыце, колькі мне давялося ўсяго перажыць. Гэтае месца якраз адно з такіх, якое мне вельмі хацелася б заняць. Я стары, мне хочацца спакою! Мне пара ўжо сказаць сабе: тут тваё месца, тут твой порт. Ах, *Sir!* гэта залежыць толькі ад вас! Другі раз падобнай аказіі можа не надарыцца. Якое шчасце, што я аказаўся ў Панаме... Прашу вас... У імя ўсяго святога... Я нібыта карабель, які патоне, калі не дасягне прыстані... Калі вы хочаце ашчаслівіць старога... Клянуся, што буду старацца, але... мне абрыдла бадзяцца па свеце...

Нябесныя вочы старога выказвалі такую палкую просьбу, што Фальконбрыдж, у якога была добрая, простая душа, расчуліўся.

– *Well!* – сказаў ён. Я бяру вас на работу. Вы будзеце дазорцам маяка. Твар старога заззяў невыказнай радасцю.

- Дзякую.
- Вы можаце ўжо сёння паехаць на маяк?
- Магу.
- Тады – *good bye!*... І яшчэ адно: за любое парушэнне на службе вы будзеце звольнены.
- *All right!*

У той самы вечар, калі сонца схілілася да гарызонту і пасля яснага дня наступіла ціхая ноч, новы дазорца сапраўды быў ужо на месцы, бо, як звычайна, маяк кідаў на хвалі снапы зыркага святла. Ноч стаяла на дзіва спакойная, ціхая, сапраўды паўднёвая ноч, прасякнутая шызаі туманнай імглой, праз якую свяціў месяц, вакол якога туман утварыў тонкі круг з мяккімі неакрэсленымі берагамі. Толькі мора было неспакойнае, бо пачынаўся прыліў. Скавінскі стаяў на балконе, якраз каля вялікага агню, знізу ён выглядаў маленькай чорнай кропкай. Ён збіраўся з думкамі, спрабуючы ўсвядоміць сябе ў сваім новым стане. Але ягоныя думкі нібы нешта гняло, і яны снаваліся бязладна. Ён адчуваў сябе загнаным зверам, якому ўдалося ўрэшце рэшт схвацацца ад пагоні на якойсьці непрыступнай выспе або ў пячоры. Наступіў усё ж і для яго час роздыху. Адчуванне поўнай бяспекі напаўняла ягоную душу глыбокай асалодай. Нарэшце ён можа на гэтай выспе на час забыцца пра доўгія гады бадзяння, мноства няшчасцяў і няўдач.

Ён і сапраўды нагадаў карабель, пашкоджаны бурай, яна паламала яму мачты, парвала снасці, ветразі, кідала яго ад падхмар'я на самае дно мора, біла хвалямі, пырскала пенай, а ён усё ж ацалеў і дабраўся да берага. Відарысы той буры імкліва праплывалі ў ягонай памяці і тым болей спакойнай уяўлялася яму будучыня, якая наступіць цяпер. Пра некаторыя са сваіх дзівосных прыгод стары раскажаў Фальканбрыджу, але ён не ўспомніў пра тысячы іншых. Яму не шанцавала ў жыцці, варта было яму разбіць дзе-небудзь свой намёт і раскласці цяпельца, збіраючыся асталявацца надоўга, як нібыта нейкая злая віхура вырывала калкі намёту, гасіла агонь, а яго самога несла некуды, нібы на пагібель. Пазіраючы з пляцоўкі маяка на асветлены ліхтаром хвалі, ён успамінаў аб тым, што яму выпала перажыць.

Ён жа паспеў паваяваць аж у чатырох частках свету, бадзяючыся па розных краінах, паспеў навучыцца вельмі многім справам. Як чалавек працавіты і сумленны ён ужо неаднойчы назапашваў грошай, ды нечакана зноў яны знікалі, як ён не ашчаджаў іх і не баяўся траціць. Даводзілася яму капаць золата ў Аўстраліі, шукаць алмазы ў Афрыцы, служыць у войску ва ўсходняй Індыі. Калі ён неяк заснаваў ферму ў Каліфорніі, увесь ураджай загубіў сухмень, калі паспрабаваў гандляваць з дзікімі плямёнамі, што жывуць сярод бразільскіх джунгляў, то ягоны плыт разбіўся на Амазонцы, а ён сам, безабаронны, амаль голы блукаў некалькі тыдняў па лясах, спажываючы толькі сырыя плады, баючыся драпежных дзікіх звяроў. Заняўся

кавальскай справай у Гелене, што ў Арканзасе, але кузня згарэла ў час пажару, які ахапіў увесь горад. А потым ён трапіў да індзейцаў у Скалістых гарах, цудам застаўся жывы, яго выратавалі канадскія стралкі. Давалося яму плаваць матросам на караблі, які рабіў рэйсы паміж Багіяй і Бардо, а потым гарпуншчыкам на кітабойным судне: абодва разбіліся. Трымаў фабрыку сігар у Гаване, злёг з цяжкай хваробай, а яго ў гэты час абрабаваў кампаньён.

І вось ён аказаўся ў Аспінвалі, здавалася – тыя ягоныя пакуты нарэшце скончацца. Ну што ўрэшце яшчэ магло здарыцца з ім на гэтым скалістым востраве? Няма пагрозы ні ад вады, ні ад агню, ні ад людзей. Якраз ад людзей ён зазнаў сама меней злога. Яму часцей трапляліся добрыя людзі, чым паганяны. Затое ўсе чатыры стыхіі не адставалі ад яго нідзе. Людзі, якія ведалі яго, казалі, што яму проста не шанцавала, так яны тлумачылі ўсё, што з ім здаралася. Ён і сам урэшце стаў крыху прымхлівым. Верыў, што нейкая магутная помслівая прыхамаць знаходзіць яго, дзе б ён ні быў, на сушы ці на вадзе. Але расказваць пра свае прымхі ён не любіў, толькі часамі, калі яго дужа ўжо бралі на роспыт, цікавіліся, чыя ж рука шкодзіць яму, таямніча паказваў на Палярную зорку і тлумачыў, што зло ідзе адтуль...

Сапраўды, адно няшчасце ішло за другім, яны маглі каго хочаш збіць з толку, асабліва таго, хто іх шмат зведаў. Ды ўсё ж ён быў цяроплівы, як індзеец, валодаў вялікай спакойнай сілай супраціўлення, якая ўласціва толькі чыстым душам. Некалі ў Венгрыі ён атрымаў пятнаццаць штыкавых ран толькі таму, што не хацеў здавацца і супраціўляўся да канца. Вось гэтак жа нязломна трымаўся Скавінскі і ў нягодах лёсу. Як працавітая мурашка, лез на гару. Сто разоў яго скідвалі з гары, а ён спакойна караскаўся на яе ў сто першы раз. Ён увогуле быў дзіваком. Стары ваяка, прайшоў праз жудасныя вогненныя віхуры, загартваўся ў нягодах, зазнаў столькі бедаў, а душой – чыстае дзіця. Калі на Кубе касіла людзей эпідэмія, ён раздаў хворым увесь свой немалы запас хініну, не пакінуўшы сабе ані грама. Яшчэ і тое дзівіла ў ім, што пасля столькіх нястач ён не губляў надзеі, быў упэўнены, што настануць яшчэ для яго і добрыя часы. Кожную зіму ён ажыўляўся і спадзяваўся на нейкія перамены ў лёсе. З нецярплівасцю чакаў іх, жыў надзеяй усё лета...

Але адна зіма змяняла другую, а Скавінскі дачакаўся толькі таго, што пасівеў, пастарэў, стаў не такі жвавы, як раней. Ягоная цяроплівасць зараз нагадвала ўжо хутчэй пакорлівасць лёсу. На месца колішняга спакою заступіла празмерная чуллівасць, загартаваны салдат стаў больш нагадваць плакслівае дзіцянё, гатовае ліць слёзы з любой нагоды. Да таго ж час ад часу яго стала вельмі ўжо даймаць туга па радзіме, яна раз-пораз ахоплівала яго з самай рознай нагоды: то ластавак ўбачыць або яшчэ якіх птушчак, падобных на вераб'ёў, то снег на гарах, то пачуе якуюсьці мелодыю, што нагадае яму песню, чутую раней... І ўрэшце ён стаў апантаны толькі

адной думкай – думкай пра адпачынак. Яна цалкам авалодала душой старога і прыглушыла ў ім усе астатнія жаданні і надзеі. Вечны бадзіня, ён ужо не мог прыдумаць для сябе нечага больш жаданага, чым знайсці які-небудзь спакойны куток, у якім ён змог бы адпачыць і ціха чакаць скону. Можна якраз таму, што ўвесь час нейкія дзівацтвы лёсу насілі яго па розных марах і краінах, не даючы роздыху, яму пачало здавацца, што самае лепшае шчасце для чалавека – не бадзіцца. Сапраўды, яму і жадалася ад лёсу такога ціхага шчасця, але ён столькі папакутваў, што ўжо і не спадзяваўся на яго, думаў аб ім, як аб нечым недасяжным. Нават думаць ад ім баяўся. А вось жа не прайшло і дванаццаці гадзін, як атрымаў пасаду, якая падыходзіць яму як нельга лепей. Таму не дзіўна, што ён быў нібыта не ў сабе, калі ўвечары запаліў на маяку пражэктар, і як бы хацеў спытаць, ці праўда ўсё гэта, і баяўся адказаць: так.

А тым часам усё навокал давала яму доказ гэтага, і ён моўчкі сядзеў на балкончыку; гадзіна ішла за гадзінай, а ён усё глядзеў на мора, маўчаў, упэўніваўся. Здавалася, нібы ён упершыню бачыць мора: ужо на вежы ў Аспінвалі прабіла дванаццаць, а ён усё сядзеў на балконе, і не мог налюбавацца. Унізе, пад ягонымі нагамі плёскала хвалямі мора. Пражэктар кідаў у цемру вялізны прамень святла, за межамі яго позірк старога губляўся ў абсалютна чорнай, таямнічай і страшнай далечы. Але гэтая далеч нібыта гарнулася да святла. Доўгія, на паўвярсты, хвалі траплялі ў паласу святла, з шумам падступалі да самай мяжы астраўка, іх грэбні ігралі ружовымі водбліскамі ў промні пражэктара. Набліжаўся прыліў, заліваючы пясчаную водмель. Таямнічая гаворка акіяну далятала з цемры ўсё гучней і чутней, часам здавалася, што недзе блізка страляюць гарматы, шумяць дрэвы магутных пушчаў, то нібы недзе далёка гучаць людскія галасы. Потым акіян заціхаў на некалькі хвілін. Да вушэй старога даляталі ў гэты час толькі цяжкія ўздыхі, потым нібыта нечы плач, і зноў грывелі грозныя гарматныя раскаты. Неўзабаве наляцеў вецер, ён разagnaў туман, але папрыганяў чараду чорных абарваных хмар, яны патушылі месяц. З захаду наляталі парывы буры. Хваля за хваляй падалі з вышыні на востраў і пырскалі пенай на падмурак маяка. Аднекуль здалёку насоўваўся шторм. Сярод цёмных марскіх хваль заблішчалі зялёныя ліхтарыкі, якія запаліліся на мачтах караблёў. Гэтыя зялёныя агеньчыкі то высока ўзляталі, то ападалі на дол, то ківаліся ў розныя бакі, Скавінскі спусціўся ўніз, зайшоў у свой пакой. Шторм ужо завуў на поўны голас. Там, знадворку, людзі на караблях змагаліся з ноччу, з цемрай, з хвалямі; а ў пакоі было ціха і спакойна. Нават вышцё буры слаба прабівалася праз тоўстыя сцены, а раўнамернае цік-так гадзінніка навывала на спакутаванага старога ціхі сон.

Паплылі адна за другой гадзіны, дні і тыдні. Маракі кажуць, што часамі, калі мора разбушуецца, то нехта нібы кліча іх у начной цемрадзі. Калі бясконцасць мора здольна так клікаць, то можа быць, у старасці людзей можа клікаць і іншая бясконцасць, яшчэ больш цёмная і таямнічая, а яны, столькі напакутваўшыся за сваё жыццё, ахвотна прыслухоўваюцца да тых галасоў. Але каб слухаць іх, патрэбна цішыня. Да таго ж старасць любіць заставацца сам-насам, нібы ў прадчуванні труны. Маяк якраз і быў для Скаўронскага амаль што труной. Няма нічога больш аднастайнага, чым жыццё на маяку. Маладыя, згадзіўшыся папрацаваць дзорцамі маяка, звычайна хутка кідаюць гэтую службу. Ці не таму часцей дзорцамі маякоў бываюць людзі паважнага веку, панурыя, здумёныя. Калі ж часам хто з іх на нейкі час сыйдзе са службы і апынецца сярод людзей, то ходзіць між іх нібыта яшчэ не ачомаўшыся пасля глыбокага сну. На маяку мала здараецца дробных уражанняў, якія ў звычайным жыцці прывучаюць усё прыверцаць на сябе. Усё, з чым сутыкаецца дзорца маяка, выглядае велічным і пазбаўленым пэўных, акрэсленых межаў. Неба – адна бясконцасць, вада – другая, і паміж гэтых дзвюх стыхій губляецца спакутаваная чалавечая душа! Так і цячэ на маяку жыццё, у якім думкі наводзяць на забыццё, і з гэтага забыцця чалавека нішто не выводзіць, нават ягоная праца. Адзін дзень робіцца падобным на другі, як падобныя адна на адну пацеркі ў ружанцы; толькі часам, калі мяняецца надвор’е, бывае хоць нешта адметнае. Скавінскі між тым адчуваў сябе такім шчаслівым, якім яшчэ ніколі ў жыцці не быў. Уставаў на досвітку, снедаў, прачышчаў шкло ліхтара, а потым гадзінамі сядзеў на балкончыку, углядаючыся ў марскую далеч, і ягоныя вочы ўсё ніяк не маглі наталіцца вобразамі, якія ўсплывалі перад імі. Часта на бязмежнай блакітнай прасторы можна было бачыць статкі распушчаных парусоў, якія свяціліся ў промнях сонца так ярка, што трэба было прымружваць вочы ад іх зыркага бляску; часам караблі плылі, карыстаючыся спадарожным ветрам, які называецца пассат, выпягнуўшыся доўгім ланцужком, адзін за другім, нібы чайкі або альбатросы. Чырвоныя бакены, якія абазначалі бяспечны шлях, калыхаліся на хвалях лёгкамі, плаўнымі рухамі. У паўдзён кожны раз сярод парусоў неўпрыкмет узнікаў густы дым, падобны на сівы туман. Гэта параход з Нью-Йорку вёз падарожнікаў і тавары ў Аспінваль, за ім цягнуўся доўгі пеністы след. А з другога боку перад Скавінскім адкрываўся як на далоні і сам Аспінваль з яго ажыўленым портам, там віднеўся лес мачтаў, стаяла мноства караблёў; воддаль бялеліся белыя хаціны і вежы горада. З вышыні дамы здаваліся падобнымі на гнёзды чаек, караблі – на жукоў, а людзі, што снавалі па белым каменным набярэжжы, нагадвалі маленькія кропкі. Раніцой лёгка ўсходні ветрык даносіў аддалены шум гарадскога жыцця, яго заглушалі гудкі параходаў. Апоўдні надыходзіла пара абеду. Рух у порце прыпыняўся, чайкі хаваліся між расселін скалаў, нават хвалі цішэлі і рабіліся нейкімі лянівымі, паўсюдна на караблях, на моры і на маяку ўсталёўвалася пара нічым не парушанай цішыні. Жоўтыя пяскі, ад якіх адхлынулі хвалі, блішчэлі гэтак жа, як залатыя плямы на

марскіх хвалях; вежа маяка выразна адбівалася ў блакіце заліва. Патокі сонечных праменняў ліліся з неба на ваду, на пясок і на скалы. У гэтую пару і старога агортвала нейкае здранцвенне, напоўненае слодыччу. Ён адчуваў душой, ўжо гэта і ёсць той спачын, якога яму хацелася, калі ж успамінаў, што гэта надоўга, то болей яму ўжо нічога не хацелася. Скавінскі цешыўся сваім шчасцем, але чалавек хутка асвойваецца з лепшым лёсам, і ў яго паступова ўмацоўвалася вера і ўпэўненасць, што раз ужо людзі будуць прытулкі для інвалідаў, чаму Бог урэшце не мог паклапаціцца пра аднаго са сваіх інвалідаў? Час ішоў і пераконваў яго ў тым. Стары прывык да вежы, да ліхтара, да скалаў, да берагавога пяску і да самоты. Ён пазнаёміўся і з чайкамі, якія жылі ў расселінах скалаў, а вечарамі бавілі час на даху маяка. Стары прызвычаіўся прыносіць ім рэшткі ежы, і так прыручыў іх, што неўзабаве птушкі зляталіся і каля яго бушавала сапраўдная бура белых крылляў, стары хадзіў сярод чаек нібы пастух сярод авечак. У час адліву ён спускаўся ўніз, ішоў на пясчаную водмель, збіраў там смачных смаўжоў і прыгожыя жамчужныя ракавіны, якія мора пакідала на пяску. А ўночы, пры святле месяца і маяка, лавіў рыбу, якой было многа ў заліве паміж скалаў. Урэшце ён палюбіў свой бязлесны востраў, на якім прыжыліся толькі дробныя мізэрныя расліны, на якіх выступала ліпучая живіца. Скупая расліннасць вострава ўрэшце па-свойму нават адцяняла даляглады.

У самы паўдзён, калі паветра здавалася незвычайна празрыстым, адкрываўся від на ўвесь пакрыты пышнай расліннасцю бераг аж да самага Ціхага акіяну. Часам Скавінскаму нават здавалася, што там квітнее адзін суцэльны сад. Купкі какосавых пальмаў і бананавых дрэў, што раслі адразу ж за дамамі Аспінваля, нагадвалі пышныя бухматыя букеты. А далей, паміж Аспінвалем і Панамай, можна было ўбачыць вялізны лес, над якім уранку і надвячоркам навісаў чырванаваты туман выпарэнняў – гэта быў сапраўды трапічны лес, ён рос прама ў вадзе, зялёны, пераплецены ліянамі, шумеў верхавінамі пальмаў, ятрышніку, малочных, жалезных і гумавых дрэў. Стары мог разгледзіць у падзорную трубу не толькі дрэвы, не толькі шырокае лісце бананавых дрэў, але нават і натоўпы малпаў, вялікіх марабу і стаі папугаяў, якія часам узляталі над лесам нібы разнакаляровая хмара. Скавінскі ведаў гэтакія лясы не толькі назіраючы, пасля караблеразбіцця на Амазонцы ён некалькі тыдняў блукаў у такіх зялёных скляпеннях і чашчобах. Бачыў, як пад цудоўнай вясёлай зелянінай хаваецца небяспека і смерць. Начамаі, якія ён правёў там, чуў зблізку жудаснае выццё пумы і рык ягуара, бачыў вялізных вужак, якія гойдаліся паміж дрэў, нібы ліяны; бачыў сонныя лясныя азёры, у якіх плавалі скаты, а кракадзілы аж кішэлі. Бачыў, як цяжка жывецца чалавеку ў тых непраходных гушчарах, дзе сярод вялізных лісцяў, многа большых, чым ён сам, хаваюцца кравапіўцы маскіты, драўнінныя п'яўкі і вялічэзныя ядавітыя павукі.

Усё ён сам спазнаў, сам пабачыў, перацярпеў; таму і падабалася яму цяпер глядзець на ўсё гэта з вышыні, на тое прыгоства, любавання ім, але ў той жа час не быць у небяспецы. Маяк ахоўваў яго ад усіх бедаў. Стары пакідаў яго толькі нядзельнымі ранкамі. Апранаў цёмна-сіні мундзір дазорцы з сярэбранымі гузікамі, надзяваў усе свае ўзнагароды, і тады, выходзячы з касцёла, ён горда ўзняў сваю сіваю галаву, калі чуў, як мексіканцы гаварылі: “У нас дужа добры дазорца маяка: не ерэтык, хоць і амерыкос”. Пасля імшы стары вяртаўся на востраў, вяртаўся шчаслівы, бо ўсё яшчэ не верыў у тое, што з ім сталася. У нядзелю ён яшчэ чытаў іспанскую газету, купленую ў горадзе, або Нью-Йоркскі “Геральд”, пазычаны ў Фалканбрыджа, і прагна шукаў там весткі з Еўропы. Беднае старэчае сэрца! На гэтым маяку, у другой палове зямнога шара яно ўсё білася для роднага краю... Іншы раз, калі карабель прывозіў яму штодзённы запас ежы і вады, ён спускаўся ўніз і заводзіў размовы з партовым стражнікам Джонсам.

А потым ён стаў увачавідкі апускацца. Перастаў бываць у горадзе, чытаць газеты, спрачацца аб палітыцы з Джонсам. Мінаў тыдзень за тыднем, а яго ніхто не бачыў, ён таксама. Адзіным сведчаннем таго, што стары жывы, была забраная з берага правізія і святло маяка, якое загаралася штовечар з той дакладнасцю, з якой у тых мясцінах сонца ўстае з вады раніцой. Відаць, старому ўвогуле збрыдзеў увесь свет. І нават не настальгія была таму прычынай, і яна ўжо цяпер змянілася пакорай лёсу. Увесь свет старога цяпер пачынаўся і канчаўся на ягоным астраўку. Ён прывык да думкі, што пакіне маяк толькі тады, калі памрэ, і проста забыўся на тое, што нешта яшчэ існуе ў свеце. Да таго ж ён стаў містыкам. Яго ласкавыя блакітныя вочы сталі вачыма дзіцяці, нечым заклапочаныя, устроеныя ў далеч. У сваёй адзіноце, без якога-небудзь акружэння, хоць бы самага простага, стары пачаў губляць адчуванне сваёй існасці, перастаў адчуваць сябе асобай, што далей, то болей зліваючыся з тым, што было вакол яго. Ён ужо ні аб чым не думаў, толькі бяссэнсоўна адчуваў, што і неба, і вада, і скалы, і залаты бляск пяску, і напятае ветразі, і чайкі, і прылівы з адлівамі, усё гэта зліваецца ў адну таямнічую душу. Так гэта яму выдавала, і ён сам пагружаўся ў гэтую таямніцу, і адчувае кожную душу, якая жыве і існуе на свеце. Пагрузіўся, закалыхаў сябе, забыўся пра ўсё, і ў гэтым абмежаванні асабістага, уласнага быцця, у гэтым паўіснаванні-паўсне ён знайшоў свой спакой, такі вялікі, нават як бы падобны да паўсмерці.

III

Але неўзабаве настала абуджэнне. Аднаго дня, калі карабель прывёз ваду і запас ежы, Скавінскі спусціўся гадзінай пазней уніз і ўбачыў, што, апрача звыклага грузу, яму прывезлі нейкі пакунак. На ім былі маркі Злучаных Штатаў і адрас: "Skawiński Esq.", напісаны на тоўстай парусіне. Зацікавіўшыся незвычайнай пасылкай,

Скавінскі надарваў палатно і ўбачыў кніжкі. Узяў у рукі адну з іх, зірнуў на вокладку і тут жа паклаў, ягоныя рукі раптоўна задрыжалі. Ён зноў угледзеўся ў вокладку, нібы не верачы вачам, яму здавалася, што нешта наснілася: кніжка была на польскай мове. Што гэта магло значыць? Хто мог даслаць яму кніжкі? У першую хвіліну ён і не ўспомніў нават, што яшчэ ў самым пачатку працы на маяку вычытаў у “Геральд” пра заснаванне польскага таварыства ў Нью-Йорку і тады ж паслаў на яго адрас палову сваёй штомесячнай пенсіі, якой ён увогуле цяпер ні на што не меў патрэбы траціць. Аказваецца, Таварыства ў знак падзякі прыслала кніжкі. Так што, з’яўленне іх тут было зусім натуральным, але стары спачатку ніяк не мог даўмецца, адкуль яны ўзяліся. Польская кніжка ў Аспінвалі, у яго на маяку, у гэтым самазабыцці, была для яго нечым надзвычайным, нібы подых даўнейшых часоў, нават нібы нейкі цуд. Яму нават выдалася, як тым маракам на парусніках у начной цемры, што нехта нібы паклікаў яго, назваў па імю дужа знаёмым, толькі забытым голасам. Некалькі хвілін ён пасядзеў з заплюшчанымі вачыма і нават быў упэўнены, што вось распюшчыць вочы і сон скончыцца. Але не! Раскрытая пасылка ўсё гэтак жа ляжала, асветленая промнямі пасляпаўднёнага сонца, а на ёй ужо выцягнутая з яе кніжка. Калі стары зноў працягнуў да яе руку, то пачуў у цішыні, як б’ецца ягонае сэрца. Глянуў: гэта былі вершы. На вокладцы вялікімі літарамі была выдрукавана назва: “Пан Тадэвуш”, ніжэй імя аўтара – Адам Міцкевіч. Гэтае прозвішча было добра знаёма Скавінскаму; ён ведаў, што належыць яно вялікаму паэту, нават і творы ягоныя ўжо чытаў раней, калі быў у Парыжы ў трыццатых гадах. Потым, калі ён ваяваў у Іспаніі і Алжыры, не раз чуў ад адсуайчыннікаў пра ўсё больш растучую славу вялікага вешчуна, але тады часцей браў у рукі вінтоўку, чым кніжку. У тысяча восемсот сорок дзевятым годзе ён выехаў у Амерыку і ў сваім поўным прыгод жыцці рэдка сустракаў землякоў, а кніг на польскай мове ўвогуле не бачыў. Таму ён з вялікай нецярплівасцю і хваляваннем перагарнуў вокладку. Яму адразу здалося, што на ягонай самотнай скале пачынаецца нешта святочнае. Наступіла хвіліна вялікага спакою і цішыні. Гадзіннік на вежы ў Аспінвалі прабіў пяць гадзін пасля паўдня. На ясным небе не было ніводнай хмурынкі, толькі некалькі чаек плавалі ў блакіце. Акіян злёгка гойдаўся. Прыбярэжныя хвалі ціха цурчалі, ласкава кранаючыся пясчанага берага. Удалечыні весела бялелі дамы Аспінваля, зелянелі пышныя пальмы. Сапраўды ў прыродзе было нешта ўрачыстае, спакойнае і велічнае. І ў гэтай цішыні пачуўся дрыжачы голас старога, ён чытаў услых, каб лепей зразумець:

*Нібы здароўе ты, мая айчына.
пакуль ліхой бяды не чыніць,
цэніцца. Цяпер красу тваю жывую
тугой згадаў я, бо якраз яе малюю...*

*Яно,
Не
3*

У Скавінскага адняло мову. Літары заскакалі перад вачыма; у грудзях нешта абарвалася і нібы хваля, пачало ўзнімацца ўсё вышэй і вышэй, сціскаючы горла, не даючы вымавіць хоць слова... Прайшла хвіліна, ён авалодаў сабой і стаў чытаць далей:

*Святая Дзева! Ты і ў светлай Чанстахове,
І ў Вострай Браме ззяеш! Пад тваёй аховай
І наваградскі замак з яго верным людам!
Ты мне здароўе некалі вярнула цудам
(Калі ад заплаканай маці пад Тваю апеку
Аддадзены, зноўку расплюшчыў навікі).
І сёння я пешишу магу да твайго парога
Ісці, каб за лёс свой падзякаваць Богу,
Так, ты нас цудам вяртаеш на ўлонне айчыны...*

Сэрца перапоўнілася хваляваннем, не было сіл цяпець. Стары ўскрыкнуў, як ад болю, і ўпаў на зямлю, яго белыя валосы асыпаў марскі пясок. Ужо ж сорок гадоў мінула, як ён не бачыў радзімы, і толькі Бог ведае, чаму не чуў роднай мовы, а тут тым часам мова сама прыйшла да яго, пераплыла акіяна і знайшла яго, гаротніка: на другім баку зямнога шара, такая дарагая, такая любімая, такая прыгожая! Ён плакаў, але не ад болю, а толькі ад нечакана абуджанай вялікай любові, перад якой усё іншае – нішто... Ягонныя слёзы былі нібы прабачэннем перад гэтай любоў’ю, акая аказалася так далёка, што ён паспеў састарэць, зжыцца з адзінокай скалой, настолькі забыкавеў, што нават і туга пачала забывацца. А цяпер ён “цудам вярнуўся”, і гэта цвяліла сэрца. Адна хвіліна змяняла другую, а ён усё ляжаў. Чайкі праляцелі над маяком, крычалі, нібы непакоячыся пра свайго старога сябра. Якраз настаў час, калі ён карміў іх рэшткамі сваёй ежы, таму некаторыя з іх зляцелі з вежы маяка ўніз. Потым іх зляцелася да яго яшчэ болей, некаторыя пачалі злёгка дзяўбсці яго, махаць крылямі над ягонай галавой. Шум крылаў абудзіў яго. Наплакаўшыся, ён стаў выглядаць спакойным і засяроджаным, у вачах ззяла натхненне. Ён лёгкадумна аддаў птушкам, якія кружылі над ім, усю сваю вячэру і зноў узяў у рукі кніжку. Сонца ўжо не стаяла над садамі і над трапічным лесам Панамы, пераваліла перашыек, апускалася ў другі акіян, ён яшчэ ззяў пад яго промнямі, у паветры панавала ціша. Ён чытаў далей:

*І зноў цяпер ляціць душа мая смутная,
Туды, дзе луг зялёны, дзе ўзгорак з гаем...*

Раптам змрок асланіў літары на белай паперы, змрок кароткі, як імгненне. Стары прыхіліўся да выступу скалы і заплушчыў вочы. І адразу ж тая, што “ў светлай

Чанстахове, і ў Вострай Бrame ззяе”, ўзяла ягоную душу і перанесла ў той край, “да тых палёў прыгожых, з жытам серабрыстым”. На небе яшчэ палалі доўгія чырвоныя і залатыя палосы, а ён у іх святле пераносіўся ў родны край. У вушах зашумелі сасновыя лясы, зацурчалі родныя рэкі. І убачылася яму ўсё, што было. У яго ўсё пыталася: “Памятаеш?” О, ён памятае! І нават бачыць: шырокія палі, межы, лугі, лясы і вёскі. Ужо ноч. Такой парой маяк ужо разганяў святлом марскі морак – але зараз стары быў у роднай вёсцы. Ён схіліў галаву на грудзі і сніў. Вобразы з мінулага праносіліся перад яго вачыма шпарка і крыху бязладна. Ён не ўбачыў роднай хаты, бо яе сцёрла з твару зямлі вайна, не ўбачыў ні бацькі, ні маці, бо яны памерлі, калі ён быў зусім маленькі, ды ўсё роўна вёска выглядае так, нібы ён толькі ўчора развітаўся з ёй: шэраг хатак з агенчыкамі ў вокнах, грэбля, млын, два ставы, адзін і побач другі, і ў іх цэлую ноч грымяць хоры жаб. Адноўчы ён быў з войскам на начлезе ў сваёй вёсцы ў час вайны, ён адразу ўваскрасіў у памяці шэраг відзенняў. Вось ён зноў улан, стаіць на варце: зводдаль нібы вачыма, ззяе вокнамі карчма і спявае, і шуміць сярод начы, чутны тупат, голас скрыпак і басэтлі, крыкі: “У-га! У-га!” Гэта танцуюць уланы, высыкаючы іскры падкоўкамі ботаў, а яму на кані так адзінока і смутна! Гадзіны цягнуцца так марудна, нарэшце святло згасае, і вось усюды, як кінучь вокам, імгла, густая імгла, відаць, пара ўзнімаецца з лугоў і ахоплівае ўвесь свет блакітным туманам. Ён вельмі нагадвае акіян. Але не, гэта лугі, вось-вось у цемры можа азвацца дзяркач і закрычаць бугаі ў трыснягу. Ноч спакойная і халодная, сапраўды мясцовая ноч! Воддаль сасновы лес шуміць нават без ветру... нібы марская хваля. Нарэшце світанак выбеліў усход: вось ужо і пеўні спяваюць на плоце. Адін другому яны падаюць галасы ад хаты да хаты; а вось ужо буслы крычаць з вышыні. Улану так лёгка, бадзёра пачуваецца. Напярэдадні пагаворвалі, што чакаецца бітва. Эх, ён пойдзе і на бітву, як пойдучь іншыя, пад воклічы і шапаценне сцягоў. Маладая кроў грае ва ўсю, яе не студзіць нават халодны начны вецер. І вось світае, нарэшце світае! Ноч пабялела: выступаюць са змроку лясы, кусты, шэрагі хатак, млын, таполі. Скрыпіць студня, нібы бляшаны сцяжок на вежы маяка. Якая ж яна цудоўная, родная зямля ў ружовым перадсвітальным бляску! О родная, адзіная зямля! Але што гэта? Пільны вартавы чуе, што нехта набліжаецца да яго. Напэўна, то ідзе змена. Раптам над галавой Скавінскага пачуўся нечы голас: – Гэй, старына! Уставайце! Што гэта з вамі? Скавінскі расплюшчыў вочы і са здзіўленнем глянуў на чалавека, які стаяў перад ім. Рэшткі сну яшчэ раіліся ў ягонай галаве, блыталіся з рэчаіснасцю. Нарэшце ягоныя відзенні развееліся і зніклі. Перад ім стаяў Джонс, партовы стражнік. – Вы што, захварэлі? – спытаў ён. – Не. – Вы не запалілі святло. Вас звальняюць са службы. Карабель з Сан-Джэрома сеў на мель, на шчасце, ніхто не патануў, іначай вы пайшлі б пад суд. Сядайце ў лодку, пра ўсё астатняе вам скажуць у консульстве.

Стары пабляднеў: ён сапраўды гэтай ноччу не запаліў святло на маяку. Праз некалькі дзён Скавінскага бачылі на палубе парахода, які плыў з Аспінваля ў Нью-Йорк. Няшчасны стары пазбавіўся сваёй пасады. Перад ім адкрываліся новыя шляхі бадзянняў; гэты ліст зноў падхапіў вецер, каб кідаць яго па сушы і па моры, удосталь паздзекавацца з яго. Не дзіва, што стары праз тое моцна асунуўся і прыгорбіўся, толькі вочы блішчэлі на твары. У новае жыццё ён нёс схаваную на грудзях кніжку, якую час ад часу мацаў рукой, нібы баючыся, што і яна прападзе...

Mikhas Kenka: Translations of stories

(web-magazine "Culture. Nation", issue 32, November 2023, 180-228, www.sakavik.net)

Abstract. I offer the readers of the magazine a selection of short stories - stories that are defined by their brevity, tense plot, deep psychology and unexpected denouement. Authors – «Los pocillos» - Mario Benedetti (1920-2009) - Uruguayan writer, "The Fate of Salome" - Gaito Gazdanov (1903-1971) - Russian émigré writer, "Something will happen..." - Viktor Pronin (1938-2023) - Russian writer, "Scope of blinding light" - Dina Rubina (born 1953) - Russian writer, "Lighthouse Watcher" - Henrik Sienkevich (1846-1916) – Polish writer, laureate of the Nobel Prize in 1905.

Михась Кенка: Переводы рассказов

(веб-журнал "Культура. Нацыя", вып. 32, ноябрь 2023, 180-228, www.sakavik.net)

Рэзюме. Предлагаю читателям журнала подборку рассказов, которые отличаются краткостью, напряженным сюжетом, глубоким психологизмом и неожиданной развязкой: «Красная чашка», Марио Бенедетти (1920-2009) - уругвайский писатель; «Судьба Соломеи, Гайто Газданов (1903-1971) - русский писатель-эмигрант; «Что-то будет...», Виктор Пронин (1938-2023) - русский писатель; «Край ослепляющего света», Дина Рубина (род. 1953) - русский писатель; «Страж маяка», Генрих Сенкевич (1846) -1916) – польский писатель, лауреат Нобелевской премии 1905 года.